

Počátky františkánské observance 2

Bernardin Sienský

© Petr Regalát Beneš

Skripta pro Institut františkánských studií, ročník 2011/12

I – Kontext života

I.1. Massa Marittima

Bernardin, ač přízviskem Sienský, se ve skutečnosti narodil roku 1380 v městě Massa Marittima. I když žil v Masse jen do svých jedenácti let, ještě do svého vstupu do řádu byl právně brán jako „*civis massanus*“ (massánský měšťan). Jeho rodina byla navíc s místem velmi úzce provázána a zanechala zde dodnes patrné a vlastně jedinečné stopy.

Město je sídlem dnešní diecéze Massa Marittima – Piombino, rozkládající se od oblasti rudných vrchů Colline Metallifere k tzv. Pobřeží Etrusků. Přestože slovo „Marittima“ znamená „přímořská“, první, co nás může zarazit, je vzdálenost od moře (asi 20 km) a nadmořská výška je dokonce 387 m. Díky těžbě kovů, která v této oblasti začala už v etruských dobách a nepřetržitě pokračovala i ve středověku, bylo město známé jako „*Massa Metallorum, inimica civium suorum*“ („Massa rudných dolů, nepřítelkyně svých obyvatel“). Nepřítelkyní byla zvána hlavně kvůli malárii, která tam pravidelně řádila až do meliorace v 19. století. Slovo *Marittima* pak označuje spíš přírodní ráz této oblasti, charakterizovaný nezdravými a nehostinnými bažinami, takže Massa byla posledním předsunutým místem obývaným od moře a po staletí se tam říkalo: „*Massa guardala e passa*“ („Na Massu se podívej a jdi hned dál“). Stará píseň ovšem zase odhaluje její krásu: „*Z celého Toskánska jsi nejkrásnější klenot..., jsi Massa Marittima.*“

Ve středověku Massa byla hlavním centrem oblasti rudné grossetánské vrchoviny a těžba rud měla pro širé okolí zásadní význam. Největšího rozkvětu dosáhlo město v letech 1225-1335, v té době počet obyvatel přesahuje 10 tisíc, na začátku 14. století snad i 20 tisíc, dokonce razilo vlastní mince. V roce 1335 však bylo město nuceno uzavřít se Sienou dohodu

o podrobení, čímž začalo období úpadku. Vzhledem k výsadám spojeným se sienským občanstvím mnoho předních měšťanů opustilo Massu, aby získali sienské občanství. Za starostu musel být zvolen vždy sienský občan (i otec Bernardina). Časté války, místní nesváry, stejně jako velká morová epidemie v roce 1348 a snížení cen kovů zapříčiněné rozvojem německých dolů vedly k rychlému úpadku.

Bernardinova rodina byla úzce spjata s místem v mnoha směrech. Ve zpracování kovů byla dokonce asi přímo „předvojem“. Nedlouho před Bernardinovým narozením, v roce 1377 Bernardinův otec Tollo Albizzeschi založil v místě první dokumentovanou huť(!). Žádal s bratranci nejprve město o povolení ke stavbě pro „*edificio da foco*“ (budovu pro práci s ohněm), která měla sloužit „*ad faciendum ferrum*“ (k výrobě železa), tedy aby mohl zpracovávat „rudnou žílu“ ze zdejší oblasti. Pozoruhodné zařízení leželo několik kilometrů od Massy v malé osadě Valpiana, která je dnes proto dokonce nazývána „královnou průmyslové archeologie“. Pec, jež se později stala vlastnictvím města Massy, byla používána k tavení železa menšího množství pro místní účely. Ovšem ještě v srpnu 1402 pec přenechal Tollův syn, právě Bernardin, klariskám v Masse týden před svým vstupem do řádu.

I.2 „*Sena Vetus Civitas Virginis*“

Bylo významnou duchovní charakteristikou Sieny v Bernardinově době, ale nejen v ní, že to byla „*město milé Panně Marii*“. Když si italská středověká města budovala svou pozici, měly svou velkou důležitost znaky, symboly, vlajky, a také hesla. Roku 1250 Siena přijala do svého státního znaku Pannu Marii a prohlásila ji za ochránkyni města. Na pečeti se objevilo sousloví „*Salvet virgo Senam veteram quam signat am(o)enam*“ (Ať Panna zachrání starou Sienu, jíž dává znak líbeznosti). Již totiž roku 1230 ve válce proti Florencii podle kronikáře Maria pomohla Sienským k vítězství. To bylo pak oslaveno procesím k počtě Panny Marie nazývané *Advocata nostra*. Maria se stala fiktivní právnickou osobou, která zosobňuje město Sienu v boji za osamostatnění od Florencie. Je to, jako by Madona prostoupila celé město. Na mincích byl vyryt její obraz obklopený nápisem *Sena vetus civitas Virginis* (Starobylá Siena, město Panny) a na každé veřejné listině byla pečeť Republiky se zobrazenou Madonou s dítětem mezi dvěma anděly.

Nejzásadnější úkon se odehrál před bitvou u Montaperti, kdy dne 2. září 1260 sienský parlament symbolicky odevzdal klíče od města Madoně. Starosta Buonaguida Lucari se obrátil „*na královnu a císařovnu věčného života*“ a s klíči od města vyšel bosky pouze v košili s provazem kolem krku, následován sienským měšťanstvem z piazza Tolomei k dómu. Spolu s biskupem Tommasem pak položili klíče na oltář dómu zasvěceného Madoně. Starosta pak slavnostně prohlásil: „*Hle, dávám ti a daruji město Sienu se všemi jeho obyvateli, okolí města a veškeré naše oblasti.*“ Bylo také rozhodnuto, že 15. srpna bude toto zasvěcení Sieny a jejího státu Panně Marii připomínáno. A tak po staletí až do pádu republiky každé město, hrad a politická skupina státu posílala do Sieny své představitele s votivními svícemi, které byly na

závěr průvodu ulicemi města obětovány v dómu Panně Marii v gestu, které mělo náboženský i politický význam. Tento akt svěření se Panně Marii byl v arcidiecézi opakován v klíčových momentech dějin, i během 2. světové války.

Je každopádně zřejmé, že Bernardin si byl dobře vědom tohoto mariánského zasvěcení města. Dokládají to i jeho zdejší kazatelské cykly. 16. srpna 1427 říká zase v souvislosti s ochraňujícími anděly:

„Říkám, že mi dal vidět Sienu, která měla čtyři brány na čtyřech stranách. A objevila se oslavená Panna Maria, matka Ježíše Krista, která stála před ním, prosila svého Syna pokornými prosbami a říkala: »Ó Synu můj, prosím tě o tuto milost, kterou chci, abys mi udělil: chci, abys střežil město Sienu, jež mě bere za svou ochránkyni, od každého nebezpečí a každého protiventství.« A když tak stála před svým Synem, bylo okamžitě přikázáno podle Mariiny žádosti, aby město Siena bylo střeženo od každého nebezpečí, byl poslán (anděl), aby ji střežil ve čtyřech částech města, tj. ze strany východní, ze strany západní, ze strany jižní a ze strany severní.“

Ve stejném cyklu téměř o měsíc později, 14. září 1427:

„Ó město Sieno, z kolika protiventství jsi doposud těsně unikla? Kolik nebezpečí prošlo kolem tebe, a nevěděla jsi o nich a všem jsi unikla? Víš proč? Přece díky tomu, kdo uctívá ji, která se modlí za celé město. Ona vychází dopředu v nebezpečích, ona vychází dopředu při pokušeních a přikazuje slovy: »Jdi pryč, zlořečený, odejdi s neštěstím. Nech být toto mé město, kde bydlí tolik mých ctitelů.« A od

kolikeré nepřízně je osvobodila, a každý den! Klidně by mohla říci: »Já jsem vás vytáhla z mnoha a mnoha soužení, mé děti, pro víru, pro úctu a pro naději, kterou ve mě máte!« Buďte však vděční za přijaté milosti; a v protiventstvích, která přijdou nebo která by se vám mohla přihodit, pospěšte vždy k ní.“

I.3 Bernardin v kontextu františkánské observance a kazatelství 15. století

Jsme na prahu italského Quattrocenta. V prostředí kvetoucí renesance si kupodivu stále více získávala místo – zvláště na pozadí velkého papežského schizmatu - františkánská observance, tj. část proudu z širšího reformního hnutí v řeholních společenstvích, jež ve františkánském řádu nabyla velké síly a vitality. Proto františkánská observance na některých místech ovlivňovala život nejen církve, ale přetékala do politiky, do finančnictví, do zvyků i do diplomacie. I pro mocné tohoto světa se řeholní bratři někdy stávali jistým druhem *žolíka*, který řešil obtížné situace a poslání ve společnosti. Není divu, že to mohlo kvůli svému nezadržitelnému postupu vyvolávat i tak negativní reakce, jako u moralisty Antonia De Ferrariis, nazývaného Galateo:

„Není to k umření vidět ignorantské pokrytectví a namyšlenou smělost těch bratříčků, že zabrali nejen péči o duše, ale také vládu nad světem? Mniši už začínají být vyslanci, vládci království, jen co dokážou rozdělit chleba v refektáři. Bratři zasahují do velkých záležitostí. Jejich prostřednictvím se dělá mír, jejich prostřednictvím válka, jejich prostřednictvím příměří.“

Skutečně se stávalo, že se některé osobnosti z těchto bratří staly předmětem novinek, šprýmů i divadla, stejně jako se tyčily nad zástupy z výše kazatelny, a tak třeba ochromovaly po celou dobu trvání svého kázání život města, protože to byla kázání několikahodinová. Ne náhodou Guarino vzpomínal na mohutný hlas Alberta ze Sartearna, jednoho z čelních představitelů a tzv. „sloupů observance“: *„ten hlas zněl totiž nezlomen po čtyři hodiny“*. Kázání někdy v těch dobách trvala pro nás nepochopitelně dlouho. Stávalo se tak pro takové kazatele skutečnou zkouškou fyzické odolnosti. A lidé vstávali ještě za noci, aby měli zabrané místo, když vystupoval na kazatelnu Bernardin Sienský nebo Savonarola. Když byl v městě Brescia očekáván Jan Kapistrán, město bylo v pohybu a nával takový, že obrátil všechno vzhůru nohama. Stačí slova očitého svědka Cristofora da Soldo:

„Když jsem byl na onom kázání, na dobrém místě, jak jsem věřil, náhle kolem mě nastala tak divoká tlačenička, že kdyby tam v tom množství nebyl jeden, který mě znal, pomohl mi mocným vytržením z té tlačeničky a vytáhl mě nad druhými, byl bych mrtev.“

Během 15. století se tak bratřím observantům povedlo nejen obnovit františkánskou tradici putujících kazatelů, ale dokonce ji přivést k velkému rozkvětu. Menší bratři, hlavně observanti, procházeli Apeninský poloostrov a věnovali se kazatelství. Tím, kdo nesl vůdčí prapor v této činnosti, byl Bernardin, který časem získal pověst jako „*magnus praedicator*“. To však neznamená, že nepoznal zpočátku i neúspěchy, jako zřejmě v Padově roku 1410 nebo 1413. Františkán Robert z Lecce, jeden z nejslavnějších řečníků tohoto století, později tvrdil, že všichni velcí řečníci žebavých řádů, nejen františkánů, se nějak formovali na Bernardinovi, jak i on sám. Jmenuje pak dvacet nejproslulejších kazatelů své doby s tím, že byli všichni jistým způsobem žáky Bernardina.

Jakub z Marky v jednom lidovém kázání deset let po Bernardinově kanonizaci dosvědčuje, že Bernardinovo kázání bylo jeho současníky vnímáno jako velmi inovační:

*„Všimni si, že před Bernardinem existoval způsob kázání, mezi váženými lidmi i ostatními, který předkládal k pozornosti otázky, vždy uváděné slovy **utrum – utrum** (zda – zda). Tato kázání byla spíše jistým druhem disputací než kázání a člověk inteligentní ani prostý z nich užitek nezískal. Naopak, vracel se domů rozpačitý s rozumem zneklidněným, plným oněch utrum – utrum a zmatku. Nevím, jak tento oslavený světec našel pro posluchačstvo přitažlivý způsob, takže kázal čtyři nebo pět hodin, jak se to mnohdy stávalo, a ženám i mužům se zdálo, že nekázal ještě ani půl hodinu nebo hodinu, tak byl příjemný jeho způsob řeči i příklady. A pak, jeho kázání byla rozvržená tak dobře, že každý si odnesl domů poučení všeho druhu.“*

Ve svých kázáních se Bernardin naučil mluvit k lidem „*chiarozzo chiarozzo*“ (jasňoučce, jasňoučce), sám se vědomě a usilovně snažil, aby byl pro lidi srozumitelný. Jinak ovšem Bernardin svou kazatelskou činností v zásadě navazoval na typ misijního kázání, jak ho

zavedl dominikán sv. Vincenc Ferrerský (1350-1419). Na úspěších, kterých ve své kazatelské činnosti dosáhl, se také podepsal celý komplex darů, jež dostal od Boha: především povaha, ale i jedinečná schopnost určité diagnostiky:

„Sv. Bernardin měl – ke své pověsti divotvůrce a svatosti - přátelskou povahu ochotnou k sblížení, jež oslovovala davy, zatímco vzdělanci a politici u něho mohli dávat přednost rozvaze a nauce; dominuje u něho nicméně nepopiratelná schopnost diagnostikovat vše, co chtěl potírat či napravit. Neomezuje se jen na *pars destruens*, ale radí, plánuje a vyžaduje to, co prospívá a co by všichni chtěli vidět uskutečněné, a zhodnocuje to mnohostrannou a spolehlivou zkušeností s lidmi a událostmi, kterou v tehdejší rozdělené a hašteřivé Itálii nebylo snadné dosáhnout.“

Bernardinovo vzdělání bylo typicky humanistické, určené k právnické kariéře, jak tomu bylo i u jeho otce. Jeho vzdělanost však obdivoval i tak mimořádný muž, jako byl Eneáš Piccolomini. V pochvalných textech se oceňují i technické schopnosti Bernardina řečníka. Dosvědčují to ostatně níže uvedené texty, kterými napomíná jednotlivé lidi v davu nebo okřikuje rušivé elementy. Svým hlasem si dokázal udržet pozornost i autoritu:

„Byl v kázání výmluvný a usilovný, s neuvěřitelnou pamětí, výpravností do té míry schopný, aby jeho řeč nikdy nepřinesla okolostojícím přesycení. Dále pak mluvil tak pevným a vytrvalým hlasem, aby nikdy během řeči nezestlábl, a co je nejvíce podivuhodné, v největším shromáždění a zástupu lidí ho slyšel jak ten, kdo byl velmi vzdálen, tak ten, kdo byl blízko.“

Vespasiano da Bisticci tedy klidně mohl napsat, že Bernardin svými kázáními „osvítíl celý svět, který byl v tomto čase oslepen a zatemněn a už nepoznával Boha, zvláště v Itálii.“ I největší protivník Andrea Biglia musel připustit dokonce ve spisu proti Bernardinovi řadu kladných vlastností, morálních i jiných:

„Já se nemohu bez porušení práva lásky zdržet, abych tě nemiloval. A vskutku, když o tobě slyším: jistý Bernardin je ten nejzbožnější muž, tj. velmi chudý, velmi skromný, pohrdající světskými věcmi, nadto skvělý a velmi výmluvný kazatel Božího slova, tak sama láska se těší z tvého jména.“

V dějinách se později objevovaly snahy o vyhlášení Bernardina učitelem církve. Je to někdy i paradox vzhledem k tomu, že mnozí autoři Bernardina za teologa ani nepovažují a v mnoha lexikonových či souborných dílech o teologii není Bernardin ani zmíněn. Na téma Bernardinovy učenosti zaznívaly kritické hlasy i od Bernardinových současníků, především nepřátel. Pro úspěšnost kazatele té doby bylo třeba hlavně dvou vlastností: učenost a svatost. Zatímco svatost byla Bernardinovi téměř všeobecně přiznávána, Andrea Biglia, jeho největší kritik, mu učenost upíral.

Bernardin jako kazatel na náměstí musel vystupovat rázně a výrazně, protože se musel vypořádat s množstvím rušivých jevů, někdy až absurdních. Nic tedy Bernardinovi nezabránilo, aby v souvislosti s nepravým uctíváním relikvií rázně neodsoudil pověřivé uctívání mléka Panny Marie na různých místech Itálie i jinde:

„Byla snad kráva Panna Maria, že dávala své mléko, jako dávají zvířata, která se nechávají dojit?“

Ale skvěle to dokazují jeho bezprostřední a rázné reakce na rušivé elementy díky skvělému zachycení sienských kázání v roce 1427. Byla to například nenadálá přítomnost vepře mezi posluchači, opakovaná přítomnost obtěžujícího psa (mají mu „*dát botou*“), rušivé bití zvonu od hodin, kluci, kteří si hráli s míčem, aby je z oken obdivovaly dívky. Bernardin důrazně napomínal ženy, které během kázání spaly, nebo když příliš pokukovaly po mužích. Některá pro změnu omdlela. Někdy se musel ohradit proti obchodníkům, kteří si během kázání otevřeli u lidí stánek: „*Tam u studny, co stojíte a prodáváte, jděte to dělat jinam! Neslyšíte, vy u studny?*“ Nebo když kluci prodávali na náměstí svíčky. K tomu připočteme problémy s počasím, když se spustil náhle prudký liják apod. V tomto prostředí nebylo jednoduché udržet pozornost posluchačů a přitom nebýt jen bavičem, ba naopak, předávat hluboké pravdy víry. Proto onen až drsný realismus, když třeba při kázání proti sodomii ve Florencii vyzval Bernardin publikum, aby si na výraz pohrdání vůči této nepravosti „*každý silně odplivl*“. A podle poznámky zapisovatele to dav provedl s velkou chutí, takže se ten zvuk „*podobal zahřmění*“. A nemenší nadšení jistě provázelo jindy stejný akt, když je Bernardin vybídl, aby si odplivli „*k zahanbení pomlouvačů*“.

II - Životopisná fakta (se zvýšeným zřetelem na problematiku jména Ježíš)

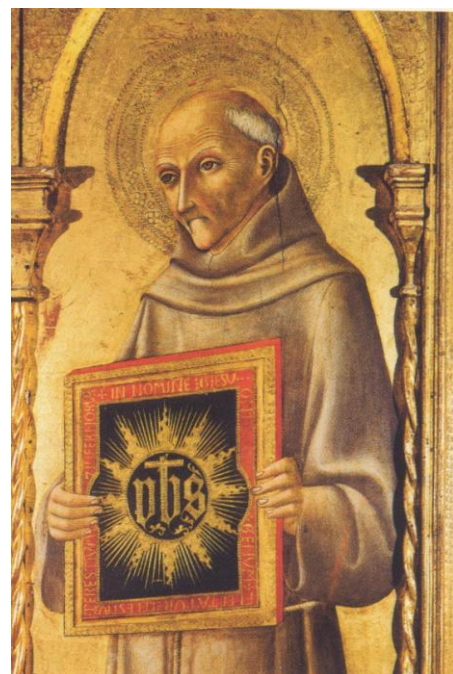
II.1 Od narození ke vstupu do řádu (1380-1402)

Identifikace Bernardinových rodičů nebyla dlouho dostatečně jasná. Jeho otec Tollo degli Albizzeschi, sienský šlechtic, se stal místodržitelem města Massa, kam se v mládí ze Sieny přestěhoval. Po smrti první své manželky si vzal její rodnou sestru Neru z rodu Avveduti, šlechtičnu z Massy Marittimy. Nera byla matkou Bernardina.

Bernardin se narodil 8. září 1380 v městě Massa Marittima v den svátku Narození Panny Marie, necelý půlrok po smrti jiné velké sienské světice, Kateřiny Sienské. Matka Nera zemřela mladá roku 1383 a roku 1386 mu zemřel i otec, takže Bernardin nadobro osiřel. Byl svěřen do péče Diany Avveduti, matčiny sestry. Roku 1391 teta Diana zemřela a Bernardin se přestěhoval do Sieny, kde se ho ujal strýc z otcovy strany, Cristoforo Regulini degli Albizzeschi a jeho manželka Pia Avveduti, sami bezdětní.

Na Bernardinově náboženské výchově měly pak nemalý podíl dvě ženy. První byla sestřenice Tobia, dcera Diany, mladá vdova po Guidovi Bettoly dei Tolomei, františkánská terciářka. Druhou pak Bartolomea, teta z otcovy strany, vdova po Angelovi di Trogliardo dei Tolomei, augustiniánská terciářka, bývá uváděna jako ta, od které přejal úctu ke jménu Ježíš.

Od roku 1392 Bernardin navštěvoval výuku Onofria di Loro di Siena a poté Giovanniho di ser Buccio da Spoleto, který přednášel na *Studio senese* rétoriku, filosofii, morálku a také Danteho *Božskou komedii*. Pak studoval tři roky na místní univerzitě kurzy kanonického práva, ale nezískal žádný doktorát. Soukromě se věnoval četbě Písma a patristických textů. Sám ovšem na počátky svého vztahu k Písmu vzpomínal později takto: „*V Bibli a v jiných*

*svatých písmech jsem nedokázal najít potěšení, když jsem ji četl, usínal jsem.“ Roku 1395 se ve svých 15 letech cele „obrátil k Bohu“, snad v den prvního sv. přijímání. Roku 1397, v 17 letech, „aby lépe sloužil Bohu“, se přihlásil do vyhlášeného bratrstva *della Madonna dei Disciplinati* při slavném špitále *della Scala*. Vedl poměrně asketický život i doma.*

Jedním z klíčových momentů se pro něj stal Svatý rok 1400, kdy v Sieně vypukl dýmějový mor. Právě poutě do Říma, při nichž mnoho poutníků procházelo Sienou, zvyšovaly riziko nákazy. Ve špitálu *S. Maria della Scala* panovaly hrozné podmínky. Během několika dní zemřelo téměř 150 lidí, kteří pečovali o postižené morem (včetně devíti kněží a pěti bohoslovců). Bernardin přišel k rektorovi špitálu a přihlásil se do služby, poté přivedl další druhy a po čtyři měsíce pečovali o nemocné. O masách postižených ve špitále svědčil po téměř padesáti letech jeden muž při kanonizačním procesu:

„Dotazován, jestli ještě žijí někteří, kdo ho viděli v řečeném špitále sloužit, řekl, že - jak věří - žije 500 lidí, kteří ho viděli v té službě.“

I Bernardin pak morem onemocněl na čtyři měsíce. Někdy v období 1401 se staral o tetu Bartolomeu, která zemřela v zimě, asi na sklonku roku 1401. Její smrt přetrhla poslední výrazné Bernardinovo pouto ke světu. Asi poté se odehrála jeho proslulá nepovedená zkouška poustevničení v lese za Porta Follonica.

„Jednou se mi stalo, že jsem chtěl žít jako anděl, neříkám jako člověk... A přišlo mi na mysl, že jsem chtěl žít z vody a rostlin, a přemýšlel jsem, že půjdu bydlet do jednoho lesa a začal jsem říkat sám sobě: ‚Ale co budeš dělat v lese? Co budeš jíst?‘ Odpověděl jsem sám sobě takto: ‚Je to dobrá věc, dělali to tak i svatí otcové: když budu mít hlad, budu jíst rostliny. A když budu mít žízeň, budu pít vodu.‘ A rozhodl jsem se to tak udělat. A proto, abych žil podle Boha, rozhodl jsem se také koupit si bibli na čtení a poutnický plášť, který bych měl na sobě... A s touto myšlenkou jsem šel a hledal, kde bych se mohl usadit... chodil jsem a díval jsem se hned na ten kopec, hned zase na jiný; hned v tom lese, hned zase v jiném... Na závěr jsem se vrátil do Sieny a rozhodl se začít zkoušet ten život, který jsem chtěl vést... A začal jsem trhat salát z mléče a další rostliny a neměl jsem ani chleba, ani sůl, ani olej... A ve jménu Ježíše požehnaného jsem začal jíst jídlo z mléče, a když jsem si ho dal do úst, začal jsem ho kousat. Kousám, kousám, ale ono nemohlo jít dál. Když jsem ho nemohl polknout, řekl jsem si: ‚Jen dál, vezmeme si hlt vody.‘ Ale kde! Voda prošla do krku, ale sousto zůstávalo v ústech. Vypil jsem nakonec mnoho doušek vody, k jednomu soustu mléče, a nemohl jsem je polknout. Víš, co ti chci říct? S jedním soustem mléče jsem odhodil veškeré pokušení. Vím jistě, že to bylo pokušení. Až to, co následovalo pak, to bylo vyvolení, ne pokušení.“

Sen o muži, který byl oděn do františkánského hábitu (Bernardin ho ztotožnil se sebou samým) a volal o pomoc ke sv. Františkovi z okna hradu v plamenech (Bernardin v něm chápal svět), ho přivedl k volbě františkánů.

II.2 Od vstupu do řádu po počátek velké kazatelské činnosti (1402-1418)

Dne 8. září 1402 ho v sienském kostele S. Francesco přijal františkánský hábit a začal noviciát u observantů. Generálním ministrem byl tehdy Enrico Alfieri (†1405), příznivě nakloněný reformě. Bernardin se po dvou měsících kvůli přílišnému zájmu příbuzných a přátel přemístil do poustevny Colombaio u Seggiana na svazích Monte Amiati. Kvardiánem

tohoto konventu v ústraní, který observantská reforma dostala teprve dva roky předtím jako svůj třetí konvent v Toskánsku, byl Giovanni da Stronccone, jedna z klíčových postav počátků observance; na Bernardina musela mít blízkost tak vynikajícího učitele v prvních letech formace zásadní vliv. V Colombaiu Bernardin dostal přísnou formaci františkánské observance, strávil zde celkem tři roky. Dne 8. září 1403 složil své sliby. Později sám dosvědčil důležitost tohoto data ve svém životě:

„A chci, abyste věděli, že jsem se narodil v ten den, jako je dnes [tj. 8. září], a ještě v ten den jsem se nově zrodil [tj. byl pokřtěn], že dnes je to 25 let, co jsem se oblékl za bratra, a dnes je to 24 let, co jsem slíbil chudobu, čistotu a poslušnost.“

8. září 1404 Bernardin jako novokněz slavil primiční mši v Seggianu a poprvé kázal. Krátce poté byl jmenován kvardiánem v Colombaiu. V Capriole se roku 1405 usadila první komunita bratří observantů, Bernardin se stal kvardiánem. Roku 1405 generální ministr Antonio Angelo da Pereto ustanovil Bernardina za kazatele. Na přímluvu Panny Marie byl Bernardin uzdraven z bolestí v krku, když hrozilo, že by musel skončit kazatelskou činností. V letech 1406-1409 víme o jeho kázáních v Sieně i na vzdálenějších místech, např. ve Ferrare. Zdá se, že nedosáhl významnějších úspěchů. V roce 1408 se vydal do italské Alessandrie, aby poznal španělského dominikána sv. Vincence Ferrerského, který v té době kázal v Itálii. Vincenc o Bernardinovi veřejně předpověděl, že se stane velkým kazatelem, ovšem stal se pro něj především nemalou inspirací. V roce 1414 byl na tři roky jmenován provinčním vikářem observantů v Toskánsku a Umbrii.

II.3 Počátky velké kazatelské mise, počátky kázání jména Ježíš

Když roku 1417 končilo velké západní schisma, Bernardinovi to přineslo počátek intenzivnější kazatelské činnosti. Kázal znovu v Padově, ale opět zřejmě bez větší odezvy. Ve Fiesole mezitím starý novic vyzýval, aby se Bernardin vydal kázat do Lombardie.¹ Tehdy začal velkou misi v severní Itálii.

Počátky Bernardinova kázání o jménu Ježíš spojeného s používáním slunečního symbolu nejsou jasné. Podle ojedinělého názoru Mariottiho vymyslel Bernardin sluneční monogram už před vstupem do řádu, aby ho ukazoval k povzbuzení nemocným ve špitálu *S. Maria della Scala* v Sieně při velkém moru.

Na počátky Bernardinova kázání o Jménu Ježíš se názory i prameny liší. Andrea Biglia jednou zmiňuje, že Bernardin poprvé ukázal věřícím monogram k uctívání v Milánu roku 1417. Podle jedné tradice dal Bernardin zhotovit desku se symbolem v Boloni roku 1424. V Perugii dali měšťané na čelní stranu téměř všech kostelů napsat starobylym písmem Ježíšovo jméno ve zkratce YHS jako viditelnou památku na úspěšnou Bernardinovu misi ve

¹ Podle životopisné legendy přijal do konventu řeholního kanovníka z kláštera San Fedriano v městě Lucca, „muže modlitby a svatého chování“, který byl dojat přísným životem observantů a stal se novicem u observantů. Ten jednou v noci, za Bernardinovy nepřítomnosti, když kázal ve Florencii, po skončení matutina začal obcházet chodby a hlasitě křičel: „Bratře Bernardine, nenechávej už skryté hřivny, které ti Bůh dal. Jdi kázat do Lombardie!“ A to opakoval po dvě noci, takže rušení bratři se zlobili a nařizovali mu, aby přestal křičet v tak nevhodnou hodinu. On však odpověděl: „Nemohu mlčet, nějaká síla uvnitř mě pudí, abych to dělal.“

městě. Kapistránovo podání známe z přepisu jeho kázání ve Vídni. Je to jistě cenný pramen, ale je otázka, jestli řečená fakta odpovídala skutečnosti.

„Bernardin... kázal v Alessandrii a jeden náš bratr napsal jakýsi spisek o jménu Ježíš, byl to bratr Ubertino, jehož traktát sv. Bernardin kázal. A přišel nějaký chlapec k malíři a řekl: »Udělej mi kruh a Ježíše dovnitř s paprsky kolem.« Když to bylo hotovo, chlapec volal po celém náměstí: »Ježíš, Ježíš!« a chlapci ho následovali... A když to viděl sv. Bernardin u toho chlapce, dal podobně namalovat toto jméno Ježíš na desku, kterou odtud tehdy odnesl.“

Že u Bernardina šlo o delší vnitřní proces, svědčí jeho protivník Andrea da Cascia. Paolo Veneto mu osobně vyprávěl o svém setkání s Bernardinem:

„Řekl mi, že se dotazoval bratra Bernardina: Odkud to měl, že zavedl desku s písmem či s písmeny Iesus k uctívání lidem? On odpověděl, že o tom čtyři roky uvažoval a snažil se o to. Ještě jednou se zeptal: S jakým cílem to dělal? On odpověděl: »Na paměť jména Ježíš, a aby bylo adorováno a uctíváno jméno Ježíš, které je nad každé jméno.« A tak se (oni) snaží vymazat jméno křesťanství.“

II.4 Manfredi da Vercelli

Po skončení generální kapituly observantů v Mantově roku 1418, které se Bernardin účastnil a kde poznal Jana Kapistrána, vydal se kázat do Piemontu s úmyslem usvědčit z omylu fanatické následovnický dominikánský vizionář Manfrediho da Vercelli. Toto rozhodnutí nakonec ovlivnilo jeho život v budoucnu daleko víc, než si představoval.

Manfredi da Vercelli († po r. 1431, za pontifikátu Evžena IV.) je pohnutou postavou té doby, i když do roku 1417 v podstatě neznámou. Byl to zbožný lombardský dominikán, žák a poněkud nešťastný napodobitel Vincence Ferrerského. Založil smíšené kající hnutí, v němž převažovaly ženy, tj. asi sto mužů a tři sta žen. Ve svém kázání se odvolával na doslovný výklad předpovědí ze Zjevení sv. Jana a ohlašoval, že Antikrist se už narodil a že konec světa nastane do pěti let. Charakteristické vlastnosti: „zbožnost a pokání, nepokoj a naděje, vážnost a neposlušnost. Pohnutí se mísilo s nespokojeností a frustrací. Osvobodit se od světa a jeho vazeb, a to i manželských. Prvním krokem bylo přijmout hábit kajícího, tj. Třetího řádu sv. Dominika.“ Právě odchodem z manželství a připojením se k Manfredimu bylo možné uniknout pronásledování Antikrista.² S velkou skupinou svých následovníků vyrazili, aby došli do Jeruzaléma. Zhruba 400 lidí v hábitu dominikánských terciářů tak vyrazilo z Vercelli, prošlo Boloňou, kde se zdrželi čtyři měsíce, a Florencií, kde se zdrželi čtyři roky. Odtud se vydali v říjnu 1423 směrem na Řím, zřejmě proto, že brzy mělo vypršet pětileté období do příchodu Antikrista, které Manfredi předpověděl roku 1418. V Římě, kam ovšem možná

² Typickým příkladem svědčícím o sektářském charakteru skupiny je příběh z Florencie, který je znám z literatury z roku 1423. „Vznešenou ženu“ jménem Ginevra, nedlouho vdovu po Giovannim dei Pigli, zasáhlo kázání Manfrediho tak, že bez vědomí příbuzných opustila domov i město, vzala s sebou své tři malé děti a také 700 zlatých a připojila se k doprovodu Manfrediho, který se v listopadu 1423 vydal směrem k Sieně a směřoval na Řím. Guido dei Mannelli, žijící otec Ginevry, a její švagr naléhali na představené dominikánů ve Florencii, aby intervenovali za návrat Ginevry i zlatáků. Představení napsali spolubratřím do Sieny, že jakmile bude Ginevra v Sieně nebo na území jejich kompetence, mají ji zadržet i s dětmi a penězi a potom předat Giovannimu di Niccolò dei Mannelli, aby ji přivedl zpět do Florencie. Avšak jak celá záležitost dopadla, prameny už nezachytily.

Manfrediho povolal papež Martin V. a kde ho asi roku 1424 dal oddělit od ostatních, se skupina pak rozpadla. Jeho následovníci mimo jiné tvrdili, že Manfredi má být papežem.

I když se texty nedochovaly, jisté je, že mezi oběma kazateli vznikla písemná konfrontace. Tento střet byl víc než jen názorový: pro Bernardina byla ve hře konfrontace dvou neslučitelných způsobů, jak má být chápána funkce kázání. Jeden slovní útok je zaznamenán v Bernardinově kazatelském cyklu z roku 1425 ve Florencii:

„Považ, kolik je u něho (tj. Manfrediho) v duchovním nebo laickém stavu zlých duchů. Je tam případ jedné ženy: ta tvrdí, že poslušnost je svatá věc, a bude ho proto poslouchat bez dovolení manžela. To oni říkají, že Antikrist se narodil, a že se tedy manžel může rozvést s manželkou a manželka s manželem; a že Duch Svatý, který učinil manželství, může je i rozloučit, pokud mají jít bojovat proti Antikristu. Jestli se ti manžel nelíbí, říkají, oddej se modlitbě a Duch Svatý ti ukáže, co máš dělat, kdy se máš od něho (manžela) odloučit a utéct. Nechápou, že duchem, který jim ukáže cestu, bude právě zlý duch, aby šli za herezí. Říkají také, že podle popisu sv. Jana Evangelisty v Apokalypse má být 144 000 mučedníků, kteří budou tvořit počet Božích andělů. Říkají, že následují Beránka a že ještě musejí být umučeni; jsou velmi zaslepeni tímto démonem z jihu. Lidem světa se nedivím, ale řeholníkům, kteří bránili a brání tuto herezi... Ale kdyby tam byl Bernardin tehdy a kdybych věděl tehdy, co vím teď a čeho se dotýkám rukou, něco bych proti tomuto zlému duchu z jihu udělal, a možná bych ho nějakou silou uzemnil.“

Bernardin tedy neváhá a nazývá skupinu heretiky a posedlými a Manfrediho dokonce nazývá „démonem z jihu“. Útok tedy nemohl být očividnější. Reakce na sebe nedala dlouho čekat. Z okruhu Manfrediho zastánců, sympatizantů či spolubratří vyšel protiútok. O něco dál Bernardin uvádí provázanost s tím, že byl napadán kvůli jménu Ježíš:

„Pronásledování, které vůči mně způsobili (ale ne vůči mně, ale vůči mé nauce, jež není má, ale Boží): když viděli, že si z nich tropím žerty, snažili se mě přitlačit k zemi tím, že říkali, že jsem psal jméno Ježíš na džbány.“

Z tohoto textu mimo jiné vyznívá, že Bernardin považoval nauku o jménu Ježíš za něco nejen důležitého, ale přímo za náležitího Bohu. Na druhou stranu si byl vědom různých, často nepřilíš ušlechtilých motivací svých protivníků, kteří proti němu později rozpoutali bouři.

II.5 Přelom v Milánu

Ke kázání v Milánu bez udání roku zachytil kronikář vzpomínku bratra Massia z Aquily:

„Sv. Bernardin přišel z poslušnosti do města Milánu a pronesl tam 50 kázání, v nichž se mu nedostalo žádného přijetí. Padesátý první den učinil o slávě života věčného, v němž popsal řády toho šťastného života. A celé město Milán a přilehlá města Lombardie byla natolik zapálena ohněm Ducha Svatého, že se považovalo za blažené to (město), které si toho kazatele zasloužilo mít.“

Už závěrem roku 1418 začíná každodenní kázání v Miláně, které pokračuje přes postní dobu 1419. Tehdy už

životopisec a humanista Maffeo Vegio (†1458) zaznamenal změnu, neboť napsal, že místní obyvatelé

„se sbíhali do kostelů jako mravenci, takže ti, kdo poslouchali jejich hříchy a občerstvovali je svatými a léčivými svátostmi, stěží stačili očisťovat“.

V roce 1423 zmiňme jeho kázání ve Vicenze (16. duben - 29. červen):

„Kázal každý den na náměstí a jindy v kostele S. Lorenzo až do dne sv. Petra v měsíci červnu. (...) V neděli 9. v měsíci květnu... kázal na velkém náměstí města Vicenzy, a na tom kázání bylo 25 tisíc mužů i žen... Potom ve čtvrtek 3. června 1423 v den Božího Těla výše zmíněný otec kázal na náměstí a uspořádal procesí, a na kázání a procesí se účastnilo přes 30 tisíc lidí.“

Pro představu je dobré zmínit, že na počátku 15. století město nemělo ani 20 tisíc obyvatel. Kronika dále pokračuje:

„20. června 1423, nedělní den, výše zmíněný bratr Bernardin kázal na náměstí o jménu Ježíš, jaké vlastnosti má v sobě, ‚havendoli perfetta fede‘, a co znamená každé písmeno, a ke chvále a uctívání zmíněného jména nechal konat slavnostní procesí..., a na tom procesí a kázání bylo více než 20 tisíc lidí.“

V lednu 1424 přišel do Boloně, kam ho pozval biskup bl. Niccolò Albergati. Bernardinovo kázání na náměstí a v kostele S. Petronio - na pozvání hutě baziliky náhradou za augustiniána br. Cristofora – proslulo zvláště důrazem proti hrám. Augustinián Cristoforo se pak vytasil s otázkou monogramu jména Ježíš a obvinil Bernardina u dominikánského inkvizitora Lodovica Tosi da Pisa. To je zřejmě první veřejné obvinění, ale ještě se je podaří brzy zažehnat. I když se hazard i nesváry částečně vrátily do starých kolejí, Bernardinovy snahy o usmíření nepokoje a frakcí ve městě přinesly i jisté dlouhodobější plody.

II.6 Velké úspěchy v roce 1424. Přelom v kázání jména Ježíš, první známky odporu

Podle životopisců se zdá určitým přelomovým bodem ve vývoji Bernardinova kázání o jménu Ježíš rok 1424. V postní době toho roku kázal cyklus v kostele S. Croce ve Florencii (8. března - 3. května). Jak jsme zmínili, kázání v Boloni v počátcích roku 1424 bylo hodně ve znamení proti hazardním hrám. Hranice marnosti, *talamo*, která „*se schválením lidu*“ strávila mnoho předmětů, zvláště karet, kostek a desek ke stolním hrám, ale hlavně spíš razantně záповědný postoj k těmto hazardním či okultním praktikám připravil o práci řemeslníky, kteří se živilí jejich výrobou, tedy barviče, malíře, tiskaře, prodavače. V Boloni je zmiňován chudý malíř Valesio, jak přišel za Bernardinem s tím, že nyní přišel o živnost. Bernardin mu tedy údajně namaloval sluneční symbol jména Ježíš a řekl, ať zhotovuje tyto obrázky a bude se mu dařit dobře.

Podle chronologického postupu se zdá, že počátky zjevné opozice spadají do roku 1424, právě když Bernardin kázal v Boloni v bazilice San Petronio. Tady se stal aktérem střetu augustinián Cristoforo da Bologna, který Bernardina – v domněnku, že už odešel z města - z kazatelny obvinil z různých herezí, z nichž největší byla zřejmě: „*maxime de nomine Jesu*“.

Bernardin na Cristoforův výpad okamžitě a rázně reagoval. Později roku 1427 zmiňuje, že zasáhli i biskup bl. Niccolò Albergati (1373-1443) a papežský legát Gabriele Gondolmieri, budoucí papež Evžen IV., a přinutili Cristofora, aby svá obvinění veřejně odvolal. Jistou souvislost s napadením Bernardina mohla mít roku 1424 i obvinění proti jiným propagátorům úcty ke jménu Ježíš, tj. členům vytvářejícího se řádu *jesuatů* Giovanni Colombiniho.

Z Boloně se ihned přesunul do města Prato vzdáleného asi 20 km, kde měl cyklus až do Letnic (5. května – 12. června). 12. června měl kázání o jménu Ježíš a po něm ukázal k adoraci desku s monogramem. Tři posedlé ženy byly toho dne osvobozeny od zlého ducha. První právě při ukazování desky s monogramem. Zde uvedeme úryvek ze svědectví o kázání jména Ježíš a vyhnání zlého ducha. Jde o část nadšeného dopisu, který svému bratru Giulianovi v Raguse napsal Sandro Marcovadi v Pratu 15. června 1424, tedy bezprostředně po skončení cyklu:

„A abych ti řekl více o jeho svatosti a nauce, den po Letnicích, což bylo 12. tohoto měsíce, kázal na náměstí Sv. Františka, jak bylo jeho zvykem kázat na náměstích, protože kostely nepojaly tolik lidí, kolik k němu přicházelo. Tento řečený den, kdy jsem se tam vydal poslouchat, a Bernardo a Andrea Nardi mě zavolali s sebou a z jejich milosti, já jsem nechtěl, mě vzali sedět mezi sebe poblíž žen. A toho rána kázal opravdu o jménu Ježíš a učil v tom kázání všechny, abychom měli velkou úctu ke jménu Ježíš. A připojil k tomu všechny proroky a Krista v jeho vlastních slovech a celé nejsvětější Písmo svaté, aby se stále v srdci nosilo toto jméno a na krku, a ve všech písemnostech, jak začínají, a v dopisech, a v domě, kde se bydlí, a na náměstích a částech Prata, vyryté co nejdůstojněji, jak je to možné udělat. A když tak skončil své nejsvětější kázání, ukázal, aby to viděl všechen ten lid, na malované a ryté desce, v slunci se zlatými paprsky v modrém poli, to nejsvětější jméno Ježíš, a tak učil a utěšoval. U nohou, kde jsem seděl, čtyři lokty ode mě byla žena, která měla v sobě zlého ducha, 24 let nebo víc. Ta žena bývá na trhu a je to žena člověka, který je nazýván Fiorentino. A ta žena se v tu chvíli odhalila s velmi velkými skřeky. U všeho lidu byl velmi velký úžas. A ten zlý duch nechtěl žádným způsobem vyjít ven z onoho těla. Až bratr Bernardin vystoupil, navíc s procesním křížem; šli s onou deskou v ruce, a když přišli k ženě a vícekrát ji s ní poznamenali, za křiku společně všech žen, mužů i dětí jako jedněmi ústy: ‚Misericordia!‘, to ráno ten zlý duch vyšel ven z té ženy. Velký obdiv, a všichni, ohromení, silně plakali, jako by byli bití a tlučeni. Mezi nimi bylo více než sto měšťanů z Florencie, kteří nikdy neviděli podobný zázrak... A potom tak byly uzdraveny dvě další, co měly v sobě zlé duchy. A tak o to tě snažně prosím, když jsem ti to chtěl tak naplno napsat, chci tě prosit jako svého drahého bratra, abys měl v úctě toto jméno a nosil ho u sebe, a uctivej ho tím, že nebudeš následovat nic jiného než dobré mravy a bát se Božího soudu... A protože ty jdeš do nebezpečí světa a moře, i zlého ducha, chci, abys toto dělal, a dělej tak, abys nechybil..., jednak proto, že jsem viděl nejdřív ze zkušenosti svým okem a pak jsem slyšel tohoto dobrého muže, spravedlivého a svatého, zosobněná celá jeho nauka. A všichni, kdo ho viděli a slyšeli jako já, ti řeknou víc, než ti tu předkládám já. A také bych byl rád, aby se přes tebe ukázala tato kapitola z toho, co o něm píšu všem našim měšťanům Prata a dalším, že jsme živě převzali velkou úctu k onomu jménu díky velkému zázraku, který ukázal...“

Na obrázku Bernardin a *talamo*, tj. „hranice marnosti“, z níž vylétá ďábel.

Po kazatelském cyklu v Pratu se Bernardin zřejmě vydal do Říma. Sekretář senátu Stefano Infessura (c. †1500) vypráví, že byla na Kapitolu vztyčena obrovská hranice nazývaná *talamo*, v níž byly různé předměty her (karty apod.), hudební nástroje, ženské paruky a jiné ozdoby a vše bylo spáleno. Později, 8. července, byla upálena čarodějnice Finicella, která podle Infessury „*ďábelsky zabila mnoho tvorů a očarovala mnoho lidí, a celý Řím se na to šel podívat*“. V kronice autor jménem Paolo dello Mastro (ovšem s chybou v roce, místo 1424 uvádí 1442) píše:

„Připomínám já Pavel, že roku 1442 v měsíci květnu přišel do Říma jeden kazatel, jenž se jmenoval bratr Bernardin, a kázal na náměstí Aracoeli na cimbuří. Náměstí a zdi Kapitolu byly plné lidí; bylo to tak ceněné, že na těch kázáních bylo 10 tisíc lidí. Uvedl do Říma mnohá usmíření, dal pokřtít dosti židů a dal upálit Finiccolu, což byla velká kouzelnice a čarodějnice, a tam na náměstí Kapitolu byly přineseny všechny deskové hry a karty..., hry, které byly v Římě. A byla udělána hranice ze dřeva a tam bylo všechno spáleno.“

Pohnuté události s Finicellou jsou popsány i od blízkého pramene:

„Také jakási stará žena v Římě jménem Funicella zabila 65 chlapců a uvařila paži svého syna, který z kouzle zemřel. A ďábel jí říkal, že není hřích zabít nevinné, neboť jsou spaseni. To mi řekl magistr Mikuláš z Říma z našeho řádu, který byl tehdy inkvizitorem, a ona byla upálena.“

Bernardin sám se také k této události obsáhleji vrátil při kázání v Sieně. Bernardin zde podal událost s čarodějnici Finicellou jinak, než bývá občas interpretována dnes, kdy se z něj dělá jakýsi lovec a postrach čarodějnic. Uvedl řadu podrobností, které dosvědčují, o jak závažný případ šlo (do věci byl nakonec zapojen i papež). Na jedné straně lze uvažovat o jistém nátlaku, který mohl vzniknout na základě sugestivních Bernardinových kázání. Na druhé straně událost skutečně nějak svědčí o poměrech ve společnosti, když bylo možné, aby se takové věci děly v Římě, ve větším množství, a dokonce ve spojitosti s náměstím sv. Petra.

„Když jsem kázal o kouzlech, čarodějnicích a čárech, má slova jim připadala, jako bych snil. Nakonec mě napadlo říct, že kdokoli by znal někoho, kdo by uměl dělat tyto věci, a neobžaluje ho, měl by stejný hřích. (...) A když jsem kázal, bylo obviněno mnoho čarodějnic a mágů. A pro to množství obviněných za mnou přišel kvardián a řekl mi: »Copak nevíte? Všichni, kdo tu jsou, budou upáleni!« Ptal jsem se:

»Cože? Kdo tu je?« A on: »Bylo obviněno mnoho mužů i žen.« Proběhla tedy nakonec porada s papežem a bylo rozhodnuto, aby byly vzati ti největší, tj. ti, kdo jednali nejhůř. A ze všech ostatních byla vzata jedna, jež řekla a vyznala bez jakéhokoli mučení, že zabila asi 30 dětí a vysála z nich krev; řekla také, že jich 60 osvobodila;³ a řekla, že vždy, když někoho osvobodila, slušelo se dát nějaký úd d'áblu jako oběť, takže mu dávala nějaký úd jako ze zvířete.⁴ A tak to dělala dlouhou dobu. A vyznala také, že usmrtila svého vlastního syna a spálila ho na prach, který při těchto praktikách dávala k jídlu. Poněvadž se zdálo neuvěřitelné, že by nějaký tvor způsobil tolik zla, byla snaha ověřit, jestli je to pravda. Nakonec se jí ptali, koho zabila. Řekla tedy, koho a čí děti to byly, i jakým způsobem a kdy je usmrtila. A byl tázán otec těch, kdo byli zabiti: »Měl jsi někdy malé dítě, které bylo zraněno a pak zabito?« Odpověděl, že ano, a shodoval se den, hodina i způsob, jak se to stalo, ani více, ani méně, než řekla ona. A řekl, jak šla den předtím na náměstí svatého Petra, a tam měla jisté nádoby s mastmi udělanými z rostlin utržených v den svatojánský a v den Nanebevstoupení. (...) Nakonec jsem je dostal do rukou, a když jsem k nim přičichl, páchly jak od d'ábla, což také byly.“

II.7 Rok 1425: návrat do Sieny

Po Římě kázal v Pistoii, Luce, Pise a na dalších menších místech, v adventu kázal v městě Volterra, hlavně na louce před kostelem S. Francesco.⁵ Někdy kolem přelomu roku 1424-25 měl kázání v Prato, kde vzkřísil snad mrtvého mladíka jménem Cosimo di Niccolò Lorenzi, napadeného býkem.

Po dlouhých dvanácti letech se Bernardin odebral do Sieny, kde měl cyklus kázání od 20. dubna do 10. června 1425 v kvadratuře a na náměstí u S. Francesco, pak na náměstí Campo.⁶ Působivé svědectví a cenné postřehy nám zanechal Eneáš Silvio Piccolomini, později papež Pius II., který získal k Bernardinovi zcela mimořádný vztah.⁷

Sienský rodák Eneáš Silvio jako dvacetiletý byl při této příležitosti na kázání⁸ a byl jím tak osloven, že se chtěl stát františkánem.⁹ O něco později vyhledal Bernardina v Římě, protože po vyslechnutí kázání dominikána Gabriela ze Spoleta (časem jednoho z Bernardinových protivníků) prožíval konflikt ve svědomí ohledně svého duchovního povolání.¹⁰ Eneášův obdiv je o to významnější, že k druhému „sloupu observance“, Janu Kapistránovi postupně získal negativní vztah, až se stal překážkou jeho brzy očekávaného svatořečení.

³ Finicella byla léčitelka, možná i porodní bába. Možná některé ze zločinů, jež jí byly připisovány, byly potraty.

⁴ Finicella před léčením vzývala d'ábla. Ten pak podle ní chtěl jako úplatu za uzdravení část těla nějakého člověka. V textu sermonu *Seraphim* z roku 1443 je uveden přímo její dialog s d'áblem.

⁵ Kázal o jménu Ježíš a používal přitom desku, kterou namaloval sám, uchovávanou pak jako vzácný poklad.

⁶ Bernardin už byl slavnou osobností, není divu, že některé dny přicházelo na kázání až 30 000 lidí.

⁷ Už jako biskup v Sieně jednou o něm řekl výrok, který nepotřebuje komentáře, zvláště když to bylo v kontrastu vůči jednání Jana Kapistrána, kterého Eneáš postupem doby vnímal stále kritičtěji: „Nemluvím o té šťastné a zářné duši, nyní už v nebi, vznešeném Bernardinu Sienském..., a ještě dnes se raduji a považuji za velké štěstí, že jsem s ním jednou mluvil.“

⁸ Eneáš uvádí, že prostí lidé, muži i ženy měli „zvyk dotýkat se Bernardina jako světce“. Zmiňuje také, že jednoho dne, právě když mělo začít kázání, hrozilo, že bouřlivě vypadající obloha zažene zástup pryč. Ale Bernardin lidem řekl, aby zůstali. Poklekl k modlitbě a pak přikázal mrakům, aby se rozptýlily, načež se nebe zase rozjasnilo.

⁹ „Když kázal v Sieně, tak pohnul mnou, který jsem tam byl jako mladík, že bych i já do jeho řádu vstoupil. Ale prosby přátel mě zdržely, čímž se uvolňuji pro lepší věci.“ Je zřejmé, že Bernardin měl na Eneáše trvalý vliv. Ještě mnoho let poté ve svém spisu *Dialogus* právě Bernardin dělá Eneášovi průvodce krajinami mrtvých a vystupuje jako hlasatel Božích prorocství.

¹⁰ Někdy v letech 1425-1427 se proto Eneáš vydal do Říma v doprovodu svého přítele Leonarda Benvogliente, aby požádal Bernardina o radu. Bernardin mladého humanistu ujistil, že nemá povolání k řeholnímu životu.

V Sieně se Bernardin angažoval ve veřejném životě a přispěl k reformě stanov republiky. Na závěr cyklu bylo kázání o jménu Ježíši i s deskou. Den na to bylo uspořádáno procesí, na jehož závěr se konala opět obrovská hranice, *talamo*.¹¹ Na základě Bernardinova působení pak v červnu tohoto roku monogram YHS nahradil dříve umístěný znak rodu Visconti (nesoucí letopočet 1391) na průčelí budovy *Palazzo Pubblico*.

II.8 Nezapomenutelná mise v Perugii na podzim roku 1425

Pak přechází do Umbrie, kde má také velký cyklus kázání v Perugii (19. září - 28. října). Při tomto pobytu Bernardin v konventu Monteripido, který původně vznikl jako poustevna a proslul pobýtem Jiljího z Assisi, druha sv. Františka, a noviciát tam absolvoval Jan Kapistrán, Bernardin otevřel *Studium generale*, studijní centrum pro františkány observanty.

Velká a pozoruhodná mise v Perugii roku 1425 je někdy chápána jako jeden z vrcholů Bernardinovy aktivity. Přitom však zpočátku nic nevypadalo růžově. Bernardin se zde dokonce uchýlil k působivému triku. Během kázání na náměstí jednou řekl lidem, že jim brzy ukáže d'ábla tváří v tvář. To se rychle rozneslo po městě a výrazně vzrostl počet jeho posluchačů. Obyvatelé byli napnuti očekáváním. Během dalšího kázání připomněl svůj slib a náhle začal křičet strašným hlasem:

„Chcete vidět d'ábla? Podívejte se do tváře jeden druhému. Vy všichni jste d'ábli! Nemilujete totiž, nehledáte a neděláte nic než jeho skutky. Pošlapáváte ty nejposvátnější z vašich povinností; vysmíváte se Božím přikázáním a nemáte v srdci nic než nenávisť, stejně jako zlí duchové.“

Tato - z odstupu viděno - drsná a exaltovaná řeč naprosto přesně vystihla potřebu a sílu momentu a potvrzuje Bernardinovu schopnost diagnostiky i určení léku. Měšťané také skutečně sami uznali hloubku propasti, v níž byli. Následovaly konkrétní činy a rozhodnutí pro zlepšení stavu, a to i na úrovni společné – jako třeba potrestání určitých závažných přestupků, které byly rozšířené: hazard, rouhání, sodomie, znesvěcení, lichva a některé druhy zábavy. Tresty byly velké pokuty, dočasná nebo trvalá ztráta občanství města, vězení atd. Bernardin dal k dispozici dokonce statuta k realizování nápravy. Na druhé straně se v Perugii v promluvách tvrdě pustil do některých místních forem ženského řeholního života, z jejichž klášterů se stala „*svinská místa, plná ničemností*“. Řekl dokonce:

„V celém světě nejsou kláštery (takovými) hampejzy, jako kláštery perugijské; nikdy jsem neviděl v žádném městě tak dlouhé parohy Ježíše Krista jako v tomto městě.“

Celkově však byl Bernardin ze života křesťanů v Perugii nadšený, takže se měšťanům Sieny odváží říci i toto: „*Je takový rozdíl mezi vámi a Perugiany, jako je mezi nebem a zemí.*“ Důvodem byla rychle oscilující tendence měšťanů Perugie k extrémům zla i dobra, jak ji popisuje v posledním kázání:

„Je mnoho měst, která jsou ochotna konat hned velmi špatně, a jak jsou pohotová v konání zla, tak jsou pohotová v konání dobra, a dělají to velmi horlivě... A říkám, že je jedno město, Perugie, a jako

¹¹ Kronikář rodu Aldobrandini zaznamenal, že předměty byly přivezeny na více než 400 naložených vozech.

jsou pohotoví ke zlu, tak se hned vrátí k dobru. Neviděl jsem nikdy větší věc, jako jsem viděl tam. Děla se tam velká usmíření, až jsem se tomu velmi podívoval, kolik nepřátelství bylo, jako jich bylo tam. A věřím, že by bylo málo usmíření, která se tam děla, kdyby nepřišla od toho, kdo je přijal; že navštívil toho, kdo o odpuštění žádal. A mnozí z nich tam byli, co chodili s řemenem na krku. Takže jako jsou rychlí v konání zla, tak jsou rychlí v návratu k radosti a konání dobra.“

Díky těmto rychlým změnám se dá vysvětlit, proč Bernardin Perugiany nebývale vychválil (v souvislosti se svými monogramy):

„A říkám ti, že mezi všemi těmi (díly), která jsem kdy navštívil, našel jsem jedno podle mého srdce. A víš, jaké to je? Město Perugia. A nevěřím, že mezi všemi ostatními městy je ryzejší město než ona... Kostely jsou tak navštěvované, že je to zářný příklad. Mezi jinými kostely je jich tam třicet velmi navštěvovaných, které všechny kromě dvou mají nápisy ceny od sto do sto padesáti zlatých fiorinů každý. O zpovědích ti neřeknu nic; konají se tak často, že je to (zavedená) zbožnost.“

V nelehko pochopitelném textu téměř

jistě naráží na pozlacené emblémy se jménem Ježíš, které na jeho podnět dali zhotovit měšťané na kostelech. Obyvatelé Perugia „umísťovali Ježíšův monogram na každé místo; na domy, na dveře... Dokonce křesla kanovníků v dómu byla všechna ozdobena tímto znakem“.

Nedlouho po začátku kazatelského cyklu, 23. září, kdy na kázání bylo asi 3000 lidí, Bernardin začal připravovat soud nad předměty, které dosud sloužily jako nástroje neřesti, velké množství ozdob, paruk, kostek, hracích karet, což trvalo řadu dní. Mezitím počet účastníků kázání narůstal, takže o neděli notář zapsal účast 30 000 lidí, ale že mnozí soudili, že bylo 90 000. Kronikář Graziani pak popisuje, co se dělo na závěr kazatelského cyklu:

„Dne 27. října onen bratr Bernardin dal shromáždit všechny řečené d'ábelské věci na náměstí a tam nechal udělat jakoby hrad ze dřeva, mezi studnou na náměstí a biskupstvím, do něhož dal všechny výše zmíněné věci. A pak dal zapálit oheň v neděli, což bylo 28. (října)... A byl to oheň tak velký, že se to nedá říci ani popsat, a na tom ohni shořely věci obrovské hodnoty. A byl to takový chvat mužů i žen, když uhýbali tomu ohni, že bylo nebezpečí, že tam lidé zahynou, kdyby nebylo velké pomoci měšťanů. Na tom kázání bylo nekonečné množství lidí“.

II.9 Počátek prvního procesu proti Bernardinovu kázání jména Ježíš (1426/27)

Roku 1426 byl Bernardin ještě v Umbrii. Po postním cyklu ve Viterbu – alespoň podle jedné verze - se měl dostavit k papeži Martinovi V., aby odpověděl na obvinění ohledně jména Ježíš. Gonnet v souladu s názvem svého článku o „takzvané herezi“ charakterizuje celou problematiku spojenou s procesy proti jeho šíření úcty ke jménu Ježíš takto: „Spíše než o opravdovou a skutečnou »herezi« se jednalo o dlouhou a nudnou kontroverzi, vzniklou více

asi z ducha rivality a žárlivosti mezi soupeři než z vážné naukové otázky“. Bernardinovy protivníky, především augustiniány a dominikány, znepokojovala spíše forma než podstata věci a v závěru se celá událost jevila spíše jako přestupování určitých liturgických zvyklostí než jako teologická odchylka.

První proces byl nepochybně nejzávažnější, a také „nejvíce spektakulární“, když Bernardin „stanul u soudu před masivní falangou kardinálů a mistrů teologie“. Velkým problémem a otazníkem při hodnocení tohoto prvního procesu - u něhož ostatně neznáme ani přesnou dataci, neboť vrcholil v Římě buď počátkem června 1426, nebo první neděli velikonoční, tj. 20. dubna 1427 nebo snad v červnu či červenci 1427 - je především absence oficiální dokumentace papeže Martina V., která tak nechává prostor různým výkladům. Navíc se po skončení procesu obě strany chovaly jako vítězové.

II.10 Andrea Biglia

Nejvýraznějším oponentem Bernardina byl augustinián Andrea Biglia (cca 1395-1435), teolog, historik a humanista, bezesporu výrazná duchovní i kulturní postava. „Čestný, s dobrým úmyslem, tvrdý v řeči i způsobech, měl vzhled a charakter strážce, jež hlídá s ušima nastraženými a očima otevřenými, velmi pozorná k šelestům a podezřelým stínům, ale hluchá a slepá k plnému hlasu a širokému vidění světa“. Dva jeho spisy spadají do roku 1427. První text, *De institutis, discipulis et doctrina fratris Bernardini Ordinis Minorum*, je směřován přímo Bernardinovi. Druhým textem je dlouhý list do Barcelony věřícím, kteří byli zneklidněni kázáním jiného významného observanta a Bernardinova žáka bl. Mattea da Girgenti (sicilské Agrigento; †1450) a následnými polemikami o vhodnosti umístění písmene „h“ při psaní jména Ježíš. Andrea Biglia, který se ostře pouštěl do konfliktu i s jinými významnými duchovními postavami a napsal i spis proti Manfredimu da Vercelli, se v závěru svého života kál za svůj postoj vůči Bernardinovi. Podle svědectví procesu Bernardinovy kanonizace augustinián vyznal, že lituje svých písemných pojednání a chce je spálit. Dochoval se i dopis, který poslal krátce před smrtí Bernardinovi a v němž usiluje o smíření. Jako epilóg celého vztahu tak krásně vyznívají slova na úplný závěr listu:

„*Nic u mne nemá větší cenu, ničemu duch nedává přednost před důvěrou, úctou k tobě.*“

II.11 Andrea da Cascia

Druhým razantním odpůrcem byl Andrea da Cascia, který se ve svém spisu představuje jako augustinián-eremita patřící do provincie „Spoletského údolí“, „*lector biblicus*“. Jeho postoje dobře vyjadřuje text sepsaný pro papeže Martina V., v němž je deska se jménem Ježíš už v titulu nazvána „*znaméním Antikrista*“. Ani Andrea da Cascia se nedostal do střetu pouze s Bernardinem. Známější jsou události kolem jeho disputace o propagaci úcty ke jménu Ježíš s dalším významným observantem Jakubem z Marky, který přišel poprvé někdy na přelomu roku 1425-26 do Camerina a byl tam hostem v konventu San Francesco. Pro lepší porozumění klimatu celého dlouhodobého sporu uvedeme úryvky vyprávění o událostech v Camerinu, jak je sám Andrea da Cascia zachytil ve svém textu o Antikristu, v němž obvinil jednotlivě i ostatní „sloupy observance“, včetně Jana Kapistrána.

Píše, že se mu „podařilo přenocovat dvě noci ve zmíněném městě, v němž toho času kázal jeden z těch čtyř“, tj. Jakub z Marky. Není divu, že Andrea tak i později brojil proti observantům, šířícím úctu ke jménu Ježíš, protože sám popsal situaci v Camerinu takto:

„Pohnul proti mně celé již (tak) fascinované město, vyhrožujíc mi ohněm a smrtí a také vymýcením celého místa, protože mě přijalo. Když to viděl a slyšel magistr Benedikt z onoho města z mého řádu, který byl na ulici a byl s oním pseudo-prorokem, a nemohl utišit jeho ani lid volající: »Foco, foco«, poslal za mnou svého druha, abych mohl co nejdříve opustit konvent: »Všechn lid přichází s dřevem a olejem, aby tebe i konvent spálil«. Když jsem to uslyšel, bez jídla a pití jsem se okamžitě vzdálil.“

Andrea byl tedy nucen uprchnout do městečka Matelica. Lidé se tam ovšem vydali a násilím ho přivedli zpět do Camerina, kde ho přinutili, aby objasnil své názory biskupovi, pánům z Varana a místním měšťanům v disputaci s Jakubem z Marky. Andrea pak popisuje nejprve příchod dalších dvou františkánů, magistra Tomáše „*de Sancto Genesio*“ a magistra Antonia de Loro.

„A když s nimi probíhala po dlouhou dobu disputace o obrazu na desce před panem biskupem a před pány z Varana a dalšími občany, v plném paláci, přišel onen pseudo-Kristus, a neodvažujíc se disputovat se mnou přede všemi zmíněnými, odvážil se říct v lidové řeči: »Chceš se mnou vyhánět duchy?« Odpověděl jsem mu: »Neumím očarovat zlé duchy ani kouzly či d'ábelskými hlasy fascinovat lid, tak jak to umíš ty. Ty ze sebe děláš svatého, já jsem však hříšný člověk, bojící se Božího soudu kvůli svým hříchům«. Tehdy on jako blázen volaje řekl: »Ať je zapálena, ať je zapálena velká pec a ohněm pece ať je vyzkoušena víra obou. Chci tě chytit za ruku a před tebou chci první vstoupit do pece planoucího ohně, a ty vstup spolu se mnou; a kdo vyjde nedotčen, ať je ctěn jako svatý a ať je mu ve všem věřeno.« Odpověděl jsem mu: »Já nechci zkoušet víru ohněm, protože světlem Písma svatého je dobře upevněna nad pevnost kamene a tak pevná zůstává v srdcích vyvolených, a také protože jsem člověk a bojím se nejen ohně, ale i blech.« On na to řekl: »Já se nebojím ohně, ani železa, ani vody, ani žádného druhu mučení, neboť ve jménu dobrého Ježíše a v síle dobrého Ježíše všechny druhy mučení přemohu.« Tehdy jsem mu před všemi zmíněnými lidmi řekl: »Jelikož se nebojíš ohně a jsi tak svatý, abys přemohl všechny druhy mučení, dovol tedy, ať udělám hromadu dříví a zasadím tam kůl, a dovol, ať tě svážu a přivážu ke kůlu, a přiložím oheň ke dřevu, aby celé shořelo. Když odtud vyjdeš neporušený, pošleš mě do planoucí pece.« On pak, jak slyšeli, nedal vůbec žádnou odpověď, ale okamžitě se mi přede všemi vrhl k nohám a žádal o shovívavost, a poté se hned vztyčil, políbil mě, jako by se zdál téměř mírumilovný přede všemi těmi lidmi, a bez dalšího slova okamžitě odešel. Hle, s jakým pokrytectvím vychovávají lid v omylu a pečují o jejich smrtelnou ránu, a tak unikají, aby nepřišli ke světlu Písem a aby nebyly odhaleny jejich skutky, které jsou činěny v d'ábelské moci. Neboť proto chtěl onen pseudo-prorok zkoušet katolickou víru prostřednictvím ohnivé pece, že důvěřoval v d'ábelskou sílu, tak jako bylo jindy zjištěno v Basileji, že se tak stalo.“

Důležitější a rozvinutější je asi spis Andrey da Cascia proti Bernardinovi, psaný zřejmě až roku 1430, ale stejně jako Biglia, přebírá a rozvíjí teze z textu *Consilium* z Perugia. Andrea da Cascia dokonce nazývá Bernardina bestií a považuje ho dokonce za Antikrista. Monogram je pro něj přímo znamením Antikrista. Andrea byl ostatně tématem Antikrista v podstatě posedlý. Roku 1431 představí na Basilejském sněmu spis nazvaný *De decem signis ad cognoscendum antichristum et adventum eius*. Závěry jeho spisu proti Bernardinovi lze

shrnout do šesti bodů, které jsou pouze v římském rukopisu. Uvedme aspoň tři příznačné body: c 1. Ať se jakýmkoli způsobem uctívá obraz Bernardinových desek „*in cultum et latrariam*“, je to vždy modloslužba. 2. Ježíš z obrazu na Bernardinových deskách není jméno Božího syna. 5. Prvním vynálezcem a zakladatelem kultu obrazu na deskách je Antikrist.

Františkán Longpré ve 20. století kritizuje Andreu da Cascia, jednak že „neuznává relativní charakter kultu prokazovaného Monogramu“ a odmítá „připustit nějaký pokrok v projevech zbožnosti“, jednak že „natolik trvá na roli víry při ospravedlnění, že jakoby zapomíná na podíl dobrých skutků“. Augustinián chce dokázat, že „úcta ke Svatému jménu a tím spíše uctívání, jaké prokazuje sienský apoštol trigramu, jsou naukové a liturgické inovace hrozící, že zničí křesťanskou zbožnost patřící ke kříži a k eucharistii“.

I.2.12 Inkvizitor Ludovico da Pisa (či Pisano), Antonín z Florencie a další bratři kazatelé

Jak jsme uvedli výše, roku 1424 augustinián Cristoforo da Bologna obvinil Bernardina u inkvizitora dominikána Ludovica da Pisa, který se tak zřejmě poprvé dostal do víru dění. Když Bernardin kázal ve Viterbu za velkého zájmu a nadšení věřících, k obvinění místních dominikánů se přidalo tvrzení Ludovica Pisana (kterého mimo jiné C. Piana nazývá „*prodlouženou rukou* těchto intrik“), že

„Bernardin – už je tomu osm nebo devět či možná deset uplynulých let – řekl v Muranu poblíž Benátek (benátský ostrov Murano) ve veřejném kázání za přítomnosti Ludovica z Pisy, který je nyní inkvizitorem v Boloni, že v Kristu byla víra a naděje, což však teologové nepřipouštějí, neboť Kristus byl následovník a zároveň poutník, dokud žil ve smrtelném světě.“

Ludovico Pisano přišel dokonce – jak se předpokládá - osobně do Říma, aby podal oficiální obvinění u Martina V., a žádá trest upálení, který byl vyhrazen heretikům.

Mezi protivníky z řad dominikánů je započítávána jiná velká osobnost doby, sv. Antonín z Florencie, i když je dnes s Bernardinem někdy spojován či srovnáván. Na jedné straně napsal o Bernardinovi text chvály, na druhé straně na obranu Manfrediho se v otázce jména Ježíš postavil proti Bernardinovi. Možná sám Antonín žádal papeže, aby zakázal malované desky jména Ježíš. Ve svých historiografických textech uvádí o účtě ke jménu Ježíš, že když papež Martin V. dal prozkoumat tuto úctu, byla shledána pověřčivou, pohoršující a nebezpečnou. Oba texty jsou poněkud zvláštní, ve zřejmém rozporu s fakty, jako by Antonín neměl dostatečně podložené informace. Problematická jsou tvrzení, že papež úctu zakázal, jako i poslední věty, že Bernardin ono předpokládané rozhodnutí poslušně plnil. Je každopádně zřejmé, že situace byla poznamenána „informačním šumem“, a je těžké dnes posoudit, kde se stala chyba. Jinde uvádí Antonín podobnou informaci:

„Když nejprve proběhla slavnostní diskuse učitelů a prelátů nad předmětem a důvody a onen výmysl se ukázal jako pověřčivý a nebezpečný, papež Martin zakázal, aby byl šířen a aby byl lidu ukazován. A proto Bernardin, syn poslušnosti, pokorně nařízení přijal a naprosto zachovával.“

Už Alessio, který jinak neskrývá své upřímné sympatie k Antonínovi, hořce vyvrací jeho tvrzení.

I.2.13 Veřejná obhajoba v Římě

Když příslovečný kalich přetekl, byl Bernardin povolán do Říma. Už ve Viterbu si nedělal iluze o závažnosti obvinění, když říkal věřícím:

„Já jdu do Říma, abych byl spálen ohněm, a vy zůstanete v pokoji a klidu. Říkají totiž, že jsem heretik a v městě (Římě) panuje fáma, že mám být upálen.“

Z Viterba se dochovalo vyprávění o pohnutých chvílích před příchodem do Říma. Veřejné mínění v Římě bylo skutečně vybuzené, takže Římané zdravili příchod Bernardina: „*At' přijde, at' přijde a bude upálen!*“¹² Sám Bernardin se k celé události vracel spíš nerad. Zmiňuje ale, jak se většinový názor na něj rychle změnil. Když kázal o několik měsíců později v Sieně, řekl:

„O tom, co se dělo v Římě, neřeknu nic, než že mě někdo chtěl usmaženého a někdo upečeného. A když pak uslyšeli kázání, která jsem k nim měl, kdo by řekl jedině slovo proti mně, zle pro něj. A když o tom uvažuji, musím žasnout a říkám si sám pro sebe: Jdi si s Bohem, protože i tyto věci tohoto světa jsou nestálé; dnes mě chtějí živého, a před pár hodinami mě chtěli mrtvého.“

O samotných událostech v Římě a disputaci toho ve skutečnosti mnoho nevíme. Existuje dokonce záznam od pozdního životopisce, že Bernardin byl uvězněn od S. Uffizio, ale tento důležitý detail nemá jinde v pramenech potvrzení. Bernardinovy spisy zkoumala kardinálská komise, která k nim neměla žádných výtek.

„Martin V. jmenoval komisi teologů, téměř všechny z řádu kazatelů a augustiniánů, smrtelně zaujatých proti Albizzeschimu, jenž jim musel odevzdat všechny spisy, které vlastnil, za účelem jejich velmi pečlivého prozkoumání. Do čela komise postavil skupinu tří kardinálů, což byli: kardinál od S. Marcello, Antonio Casini, sienský biskup a Bernardinův přítel; kardinál od S. Grisogono, Antonio Corraro a kardinál od S. Croce, Nicolò Albergati, boloňský biskup, i on přítel a obdivovatel Albizzeschiho. Když se shromáždili k prozkoumání spisů, nenašli v nich nic, co by zasloužilo censuru.“

Mezitím na veřejnosti události pokračovaly samospádem. Lidé v Římě údajně volali proslulé „*Foras Iesu!*“, tedy „pryč s Ježíši“. Toto úsloví zachycené kronikáři má ale pravděpodobnější vysvětlení, než bylo někdy podáváno.¹² Toto ničení desek s monogramy se

¹² Nešlo o vzdorující hanění jména Ježíš jako takového. Biasiotto uvádí logičtější verzi, že když bratři laici jiných řádů chodili po almužně, používali tento výrok jako pobídku, aby lidé odstraňovali ze svých domů desky s monogramem IHS.

objevovalo i jinde po Itálii. Francesca Barbara v Trevisu, Bernardinova přítele, který přestal s jejich používáním, chválil humanista Poggio Bracciolini (1380-1459):¹³

„Raduji se, že jsi konečně jako křesťan opustil ono Jesuitování („Iesuitate“), které jsi připisoval na počátcích svých dopisů... Ty však, muž jak se patří nejen vzdělaný, ale i moudrý, když spojuješ Ježíš a Kristus, a neodděluješ slova, která se nemohou odlučovat.“

Poggio, v podstatě nepřítel observantů, ne tak Bernardina samého jako jeho některých kazatelských žáků a následovníků, se častěji bez servítků vyjadřoval

„o neomalenosti těch lidí, kteří vzývají jen jméno Ježíš, dávají tak vznik nové heretické sektě a v šíření onoho jména hledají slávu u luzy a hrubého lidu, z něhož chtějí vylákat dary.“

Právě když měla disputace začít, dorazil do Říma Jan Kapistrán, někdy při této příležitosti nazývaný Giantudesco („Jan Němec“, s odkazem na původ jeho otce), který přerušil svůj kazatelský cyklus v Rieti a vedl velké procesí lidí do Říma na obranu Bernardina. Procesí triumfálně neslo desku se jménem Ježíš.¹⁴ Když papež procesí uviděl, měl obavy z nepokojů, a disputaci odročil.

V určený den, který není přesně znám, byly v bazilice sv. Petra za přítomnosti papeže, šedesáti dvou mistrů teologie a dalších předneseny žaloby. Byl to údajně také Kapistrán, kdo pak přesvědčil papeže, aby se konala veřejná disputace přímo v chrámu sv. Petra ve Vatikánu.

Nejprve bylo přečteno prohlášení žaloby. Poté povstal Bernardin ke své obraně. Odpověděl svou prostou, jasnou a pohnutou výřečností, která zřejmě mocně zapůsobila. Kromě textu Bernardinovy písemné „sebeobraně“ *Defensio sui ipsius facta coram Martino V* nějaký další písemný dokument není znám.

Vystoupil i Jan Kapistrán. Mariano z Florencie dokonce uvádí, že Kapistrán,

„jemuž Menší bratři svěřili, aby (Bernardina) jménem všech obhajoval“, svým vystoupením „celou kurii uvedl v úžas“.

Bernardinovi přinesla disputace vítězství, ba triumf. Životopisné prameny sdělují, že Martin V. schválil bez výhrad Bernardinovy spisy a dovolil mu kázat o jménu Ježíš všude. Podle *Vita anonyma* Martin V., se souhlasem všech kardinálů, slavnostně schválil Bernardinovy spisy a dal mu apoštolskými listy dovolení kázat po celém světě. Toto privilegium ho opravňovalo všude hlásat jméno Ježíš, i ukazovat a nosit veřejně monogram. S úmyslem zavřít definitivně ústa pomlouvajícím, jmenoval ho dokonce sienským biskupem, což Bernardin ale odmítl. Některé prameny dokonce uvádějí:

¹³ Giovanni Francesco Poggio Bracciolini, z nejvýznamnějších a nejzajímavějších renesančních humanistů. Proslavil se jako objevitel starých rukopisů, společenský kritik a dějepisec. Byl laickým papežským sekretářem, který ostře a vtípně kritizoval nešvary duchovenstva. V dopisu Leonardo Brunimu Poggio popsal proces a popravu Jeronýma Pražského v r. 1416.

¹⁴ Podle tradice je deskou nesenou tímto procesím *tabulella* uchovávaná v konventu S. Giuliano v Aquile.

„Když svatý Bernardin v ničem není shledán vinným, má být nazítří z příkazu papeže slavné procesí po městě, se svoláním veškerého kléru. Namalované jméno Ježíš je s nejvyšší autoritou uctivě nesenó (městem) na korouhvi.“

Kupodivu si i Bernardinovi protivníci – kteří měli daleko k tomu, aby se zklidnili – přisvojovali vítězství a říkali, že papež mu uctívání trigramu zakázal. Uváděli to jak oba nejvážnější oponenti, Andrea da Cascia a Andrea Biglia. Snad i proto se dochovalo později předávané vyprávění, které uvádí Molanus. Zmiňuje svědectví některých lidí z doby, kdy Bernardin kázal v Římě o „onom nejsladším jménu“. Někteří prý jeho slova nechápali a chtěli mu to vnutit jako herezi. „Když kázal následující den“, objevilo se jméno Ježíš, jak je malovával v podobě slunce, zázračně nad ním. Do jisté míry tomu duchu odpovídá svědectví Piccolominiho:

„Brzy potom kázal v Římě. Ti, kdo ho předtím neslyšeli, jím nejdříve pohrdali. Kdykoli (však) k němu někteří přistoupili, spíše kvůli výsměchu než ze zbožnosti, změnili názor a nikdy jeho řeč neopustili. A tak se stalo, že celý Řím mu naslouchal a kardinálové i papež se účastnili jeho promluv, a všichni ho považovali za významného a podivuhodného.“

Jeden životopisec z 20. století sem ještě po těchto událostech umísťuje jednu pozoruhodnou věc, ovšem neuvádí k tomu žádný pramen:

*„Potom Martin V., aby lépe zvěčnil skutečnost svého schválení úcty ke jménu Ježíš, kterou začal Bernardin šířit, udělil mu kostel v Římě, v němž (Bernardin) založil konfraternitu Svatého jména. Na této oratoři, později přenechané Ignáci z Loyoly, vybudoval roku 1575 kardinál Alessandro Farnese majestátný kostel *del Gesù* pro syny sv. Ignáce z Loyoly, který byl velkým obdivovatelem*

Albizzeschiho právě pro úctu ke jménu Ježíš, kterou zavedl.“

Faktem je, že blízkost jezuitů k františkánským observantům je doložena různým způsobem, Ignác z Loyoly měl také například v Římě po jistou dobu ve františkánském konventu S. Pietro in Montorio zpovědníka, který nemálo ovlivnil dějiny jezuitů.¹⁵

¹⁵ Roku 1541 se konala první volba generála čerstvě schváleného Tovaryšstva Ježíšova. Byl zvolen Ignác z Loyoly, ale vědom si své minulosti rozhodně odmítl a žádal, aby byla volba opakována; byl však zvolen znovu. Rozhodl se „celou záležitost vložit do rukou zpovědníka“. Jím byl františkán Teodosio da Lodi, sídlící právě v S. Pietro in Montorio. Ignác, který měl k františkánství svůj vztah, sem zřejmě často chodil ke zpovědi. Zde v modlitbě strávil Velikonoční triduum a požádal o stanovisko br. Teodosia. Ten odpověď napsal písemně, takže byla přečtena při dalším společném shromáždění Tovaryšstva. Nařizoval v ní Ignácovi přijmout bez odkladu volbu. Následovala tedy třetí volba 13. dubna 1541 – a Ignác byl zvolen znovu a definitivně.

II.14 Mezidobí mezi dvěma procesy: 1427-1431

Když Bernardin vyprávěl Sienským 14. září 1427 jisté peripetie svého procesu v Římě, řekl, že mluvil o mnoha věcech, včetně jména Ježíš, s kardinálem z Piacenzy Brandou Castiglionem:

„...vzpomínám si, že jsem byl před nedávnem v Římě a mluvil jsem s kardinálem z Piacenzy o mnoha a mnoha věcech, mezi nimi jsme přišli i na toto jméno Ježíše požehnaného. A řekl jsem, že dosvědčuji před tváří Boží (a to, co mluvím, mluvím s přímým, dobrým a ryzím úmyslem a pravdivě), že jsem neřekl, neříkám ani nikdy neřeknu něco opačného tomu, co jsem vám kázal o tomto milostném jménu Ježíš, a jak jsem kázal, tak o tom budu kázat vždycky. A kdyby chtěl někdo říct něco zlého o mně, ať neříká něco jiného než dobrého o mém Pánu Ježíši.“

Jisté je, že rozhodnutí Martina V. z roku 1427 kontroverzi neuklidnilo. Andrea Biglia napsal, že Martin V. zapověděl trigram, protože chápal tuto úctu jako nebezpečnou *novitas*, ale ne proto, že by se mu nelíbilo vidět všude napsané jméno Ježíš. Andrea da Cascia zase napsal, že i když papež a sbor kardinálů jednali opatrně, aby nevytrhli koukol i s pšenicí, přesto nedovolili používání desek s monogramem, a dokonce zakázali jejich kult. Spis *Articuli contra fratrem Bernardinum* navíc uvádí, že Bernardin vůbec nebral vážně papežův zákaz a pokračoval nebojácně s kázáním o této účtě a nechával uctívat trigram. Je tedy zřejmý nesoulad pohledů zainteresovaných osob. Ovšem je nutné dát za pravdu tomu, co shrnuje Longpré: „Bernardin by nadále veřejně nenechal uctívat Svaté jméno v různých městech Itálie od roku 1427 do roku 1432, kdyby mu papežský rozsudek monogram zakázal. Dokumentuje to ostatně i úryvek ze sienské jeho řeči po procesu v Římě:

„Vím, že jsem kázal v Římě 114 kázání a že jsem o tom kázal stále, a vím, že nikdo mi neřekl nic proti. A vím také, že v Římě tam bylo mnoho učitelů teologie s mnoha kardinály a s mnoha moudrými a učenými lidmi. Patiens fui. Byl jsem trpělivý, když jsem slyšel to, co mi bylo řečeno. Ale z toho, co slyším nyní, trpělivý nebudu: ut parturiens clamabo. Jako rodička budu křičet; a také jsem už křičel. Vím, že jsem vám kázal pravdu o tomto jménu a že toto jméno je nade všechna jména. Ale řekněme to takto: je to můj vynález? Jistěže ne, protože jsem se držel slov, kterých se drží svatá církev. Není toto jméno Ježíš spojeno s Otcem? – Ano. – Je spojeno se Synem? – Ano. – Je spojeno s Duchem Svatým? – Ano. – Proč by se nemělo uctívat nade všechna jména? Tento Ježíš má v sobě lidství i božství, jedno i druhé společně. A říkám, že mám za omluveného toho, kdo o tom víc neví. A ten, kdo protiřečí, neví všechno.“

Když hned ve velikonoční době do Letnic roku 1427 Albert ze Sarteana kázal v Perugii, zaznamenal kronikář, že se objevilo napětí, ale střety zřejmě nepropukly. Během jednoho kázání měl jako odpůrce proslulého augustiniána Paola Veneta (†1429), filosofa, tehdy lektora v Perugii. Tam se tehdy Paolo Veneto proti učení Alberta ze Sarteana o jménu Ježíš nejen postavil, ale také odmítl jít v procesí k počtě Svatého jména, jež Albert uspořádal 5. června na závěr své misie. V této opozici při Venetovi stáli perugijští dominikáni, augustiniáni a servité, což

„způsobilo velké zmatení u lidu, a mluvilo se o nich velmi špatně, bylo jim odňato mnoho almužen a bylo jim řečeno mnoho nízkostí, a že jsou heretici“.

Právě v Perugii byl po kázáních Alberta ze Sarteana v roce 1428 zveřejněn text zvaný *Consilium*, sepsaný pravděpodobně právníkem jménem Alexius, který vystoupil jako prostředník obou stran. Text se skládá ze šesti bodů, které dobře shrnují obvinění vůči františkánským zastáncům kultu jména Ježíš.

1. „*Bratr Albert a další bratři ať zanechají kázání, v nichž tvrdí či citují názory učitelů* [„*opinionum doctorum*“], *že toto jméno Ježíš, napsané nebo namalované, má být uctíváno klaněním bohohpocoty* [„*adoratione latriciae*“], *což katolická církev zatím nestanovuje. Neboť je nebezpečné zavádět nový způsob klanění, který nezavedla církev.*“

Je-li pak správné říkat o jménu Ježíš veškeré možné dobro, přece by se mělo připojit i Kristus, jak to velmi často dělali apoštol Pavel a další svatí. V tomto bodu jsou ale napomenuti také:

„*(...) bratři Kazatelé a další, aby nedisputovali ani nekázali s jistotou nebo s citováním* [„*assertive vel recitative*“], *že uvedené jméno Ježíš napsané nebo namalované nesmí být adorováno, ale ať tedy tento předmět neuctívají (bohohpocotou).*“

2. „*Ať také přestanou při kázáních vystavovat ta tři písmena IHS napsaná či namalovaná na jakémkoli materiálu a nosit je v procesích, kde se nesou i relikvie. Je totiž nerozvážné zavádět nový obřad, který církev nezná: jednak proto, že zobrazením Ukřižovaného podle obřadu používaného církví je představen náš vykupitel Ježíš Kristus lépe a účinněji než těmi třemi písmeny, jednak proto, že se zbožnost lidu už dlouho šíří více z pohledu na obraz Krista, hřeby přibitého na kříž, pokrytého ranami a od vrcholu hlavy až k chodidlu nohy posetého podlitinami a ranami biče, než pouze ze zobrazení tří písmen.*“

Další body už jsou prakticko-disciplinárního charakteru.

I.2.15 Arezzo 1428 a „kauza“ pramenu *Fonte tecta*; odmítání biskupské hodnosti

Roku 1428 se Bernardin vrátil do Arezza, kam se poprvé vydal kázat hned po skončení velmi úspěšného kazatelského cyklu ze Sieny 10. června 1425, doprovázen davem asi 4 míle. V Arezzu však tehdy musel svůj cyklus kázání za pohnutých okolností přerušit. Jeho první útok na posvátný les Apollóna s pramenem totiž skončil neúspěšně, a byl dokonce přinucen město opustit.¹⁶

¹⁶ Ve skutečnosti byl úspěšný až druhý pokus v roce 1428, kdy Bernardin znovu káže v Arezzu. Dnes je to známé poutní místo Santa Maria delle Grazie. Původně to byla pohanská svatyně s pramenem, která byla v etrusko-římské době zasvěcena Apollónovi, ve vrcholném středověku se nazývala *Fonte Tuta* či *Fonte Tecta*. Konaly se tam pohanské rituály v přesvědčení, že voda uzdravuje především dětské nemoci. Bernardin se už v roce 1425 o místě doslechl, po více dnech strávených v městě se vydal na místo a začal tam kázat proti lidem, kteří tam dovolili tyto věci konat. Tu se ovšem projevil ostrý odpor proti němu. Zapojili se do něho hrabata di Bivignano spolu se šlechtici rodu Brandaglia a dalšími. Když se Bernardin vydal k prameni, pustili se do něho kameny. Do záležitosti se připojili i „jistí řeholníci“, zřejmě augustiniáni či dominikáni, jak se lze domnívat. Šířili, že Bernardina vede závist a nenávisť pod pláštíkem zbožnosti, a zatlačili i politicky na autority města s tím, že Bernardin je občanem sienským, a tedy ghibellin, tedy nepřítel strany, která tehdy kontrolovala město (Arezzo bylo tehdy ve vleku guelfské Florencie). Tyto intriky měly úspěch, Bernardin byl z Arezza vyhnán a dostal zákaz vrátit se do města nebo na jeho teritoria.

Ty radní města, kteří ho poprvé vyhnali, už nahradili jiní, a ti poslali Bernardinovi pozvání, aby kázal ve městě v postní době. Na druhý pokus tak mohl dotáhnout do konce pozoruhodnou záležitost s pramenem *Fonte tecta*, kde se provozovaly pověřivé kulty. Tentokrát s úspěchem vedl s křížem procesí a dal zničit pohanské místo, na jehož místě pak vznikl kostel *S. Maria delle Grazie*.¹⁷

Když Bernardin pobýval ještě roku 1428 v městě Reggio Emilia, poznal, jak je jeho obyvatelstvo neklidné a rozdělené do mnoha frakcí. Kázáním jména Ježíš vedl obyvatele k tomu, aby rušili znaky frakcí na svých domech a nahrazovali je „znamením Vykupitele, který opět zapálil v jejich srdcích lásku, o níž Albizzeschi kázal“. V únoru 1429 byl v Benátkách, ale nejspíš zde nekázal a podrobil se léčebné kůře svého přítele lékaře Pietra Tommasiho; šlo zřejmě o závažnou disfunkci ledvin.

Paradoxně do těchto let, kdy byla nejsilnější opozice vůči Bernardinovi, spadají proslulé tři nabídky biskupského úřadu, které jsou později často vyjádřeny v jeho ikonografii třemi mitrami (viz obr.). Roku 1427 mu byl nabídnut biskupský úřad v Sieně, roku 1431 ve Ferraře, roku 1435 v Urbinu. Trojí nabídka, ale trojí odmítnutí. K odmítnutí biskupského úřadu ho úpěnlivě žádal i vzdělaný humanista Ambrogio Traversari, generální představený

camaldulských mnichů, který mu už v červnu 1427 napsal vážná slova:

„Já, tvůj nejoddanější syn a nejmenší služebník našeho Pána Ježíše Krista, tě prosím, žádám, zapřísahám a přimlouvám se a obracím se na tebe všemi slzami srdce i svých očí, abys tomuto zlu unikl a tuto újmu pro duše odmítl.“

¹⁷ Srov. poznámku k roku 1425 v Arezzu. O problému pramene *Fonte Tecta* lidově někdy *Fonte Tenta* se během postní doby nezmiňoval. Už dopředu se však mezitím dohodl s přáteli, jak zničení háje a pramene provést, a konventuálové s kostela S. Francesco, v němž kázal, mu připravili dřevěný kříž. O jedné neděli velikonoční na závěr své velmi působivé řeči řekl: „Je-li tu pravý křesťan a Boží přítel, ať jde za mnou!“ Prikázal nést kříž vpředu průvodu a všichni, řeholníci, klérus i lid, se bez námitek vydali k prameni. Když přišli na místo, upevnili tam nejprve kříž. „A celá společnost se radovala a očekávala a doufala, že uvidí velké Boží skutky.“ Bernardin vyzval, aby byla voda odstraněna. Určitý počet lidí se ujal práce, mezi nimi i řeholníci, kteří předtím byli proti němu v opozici. Ale brzy zjistili, že je to práce na řadu dní, protože bylo třeba kopat do velké hloubky a odstranit velké bloky kamenů a značné množství bahna. Pracovníci nemohli místo opustit, a tak lidé zorganizovali jejich stravování. Bernardinovi však došel vzkaz, akutně ho volal do Milána Filippo Maria Visconti. Cítil se povinen vydat se na cestu, ale zanechal pokyny, že původní jeskyně po prameni má být zaplněna zeminou a kameny a že poblíž má být vystavěna kaple s obrazem Panny Marie, které měla být zasvěcena s titulem S. Maria delle Grazie. To se pak stalo z příkazu autorit města někdy v letech 1428 až 1445. V oratoři v letech 1428-1431 Parri di Spinello namaloval fresku *Madonna della Misericordia*, dnes zasazenou do mramorového oltáře od Andrey Della Robbia (1487-1493).

II.16 Druhý proces proti Bernardinovu kázání jména Ježíš (1431-32), zrušený Evženem IV.

21. listopadu 1431 Bernardina povolal do Říma prokurátor víry kvůli obvinění z hereze, ale autority Sieny, kde se nacházel, ho zadržely ve městě a snažily se vyřešit otázku přímým jednáním s papežem.

Po smrti Martina V. 20. února 1431 byl v březnu zvolen papežem kardinál Condolmieri, který přijal jméno Evžen IV. Byl zřejmě Bernardinovým osobním přítelem a celý svůj život přítel a ochránce observance. Bernardinovi protivníci se ovšem u nového papeže pokusili znovu o úspěch. Nejdříve začali vyvolávat různé místní skandály, které měly zhoršit veřejné mínění vůči Bernardinovi. V Sieně např. někdo veřejně vystoupil proti jménu Ježíš, takže se tam Bernardin musel vrátit a vysvětlovat své myšlenky. Při té příležitosti také vystoupil proti těm, kdo chtěli ke jménu Ježíš vždy dodávat Kristus, dokonce i v modlitbě Zdrávas, protože tato dvě jména považovali za neoddělitelná.

Bernardin pak kázal v Rimini, kde se setkal se silným odporem dominikánů a augustiniánů, kteří ho sledovali a sbírali materiál k obžalobě, jak vidno z textu *Artikulů*. Mezitím, během roku 1431, vznikala série propracovanějších písemných prací, které měly opět Bernardina obvinít, dokázat jeho nepravověrnost a posloužit jako podklad pro právní postup vůči němu. Spis proti Bernardinovi napsal například dominikán Bartolomeo di Firenze, *Contra novum characterem huius nominis Iesu tractatus*. Tyto „pamflety“ se staly materiálem, který podnítil druhý proces, jehož předehrou se staly *Articuli contra fratrem Bernardinum*. Je to vlastně aktualizovaný a nejpodrobnější seznam všech námitek proti Bernardinovi, jak je prezentovali augustiniáni a dominikáni, s uvedením místa a času, kde vznikly. Uvedme aspoň pár bodů.

1. Tento nový kult je svévolný, protože ho nechce ani „*Pán, ani církev, ani autorita apoštolského stolce, ale jeho (Bernardinovo) mínění*“. 2. To, že předkládá lidu desku ke klanění, s různými skutky, které se blíží pověře (mnoho rozsvícených svící, pokleknutí adorujících, desky nesené ve zvláštních procesích bez kříže atd.), znamená vyprazdňování („*evacuare*“) kultu kříže, jak se to stalo v Lombardii, ve Viterbu a v Boloni, kde se dokonce odvážili nahradit na hlavním oltáři kostela S. Petronio obraz kříže deskou se jménem Ježíš. 3. To stejné se dělo v Rimini a Boloni, kde se říkalo, že deska je účinnější než kříž, který je znamením Kristovy potupy, a to v otevřeném kontrastu s učením apoštola Pavla v listu Galaťanům 5,11. 5. V Modeně se v procesích dávala větší pompa a úcta trigramu než Tělu Kristovu, a to právě při slavnostech *Corpus Domini*.

V textu jsou i zmínky o poněkud vyhocených událostech, které ovšem těžko mohly být více rozšířené. Byli prý příznivci rvaček, kteří v pranicí za zvuku ran křičeli: „*At' žije dobrý Ježíš*“. Jiní prý naproti tomu volali: „*Ježíš Kristus Bůh a náš spasitel*“, za což jim bylo vyhrožováno upálením. 11. Pro našince je zajímavý až humorný fakt, že se Bernardinovi jeho protivníci snažili připsat i spojení s Husovou herezí, což by byl samozřejmě pádný argument k tíži:

„*V Janově jakýsi velký heretik a papež fraticellů odsouzených církví*“ před tím, než byl přiveden na hranici, „*mezi jiným vyznal, že zmíněný Bernardin byl a je z jejich sekty a jejich názoru i názoru a hereze husitů, z nichž obvykle fraticellové jsou.*“

Z *Artikulů* jasně vysvítá, že obvinění z hereze se týkalo jen kultu klanění jménu Ježíš, považovaného za *novotu*. Navíc je zde patrná snaha zdůraznit některé – spíše jednotlivé – excesy, případně věci vytržené z kontextu.

Vyústěním příprav a celého sledu událostí bylo zahájení nového procesu proti Bernardinovi. Prokurátorem a promotorem kauz byl plebán Michael od sv. Vojtěcha v Praze na Novém Městě († 14. července 1432), jinak nazývaný Michael de Causis, jedna z důležitých postav už kostnického procesu s Husem i s Jeronýmem Pražským.¹⁸ Ten měl ve své pravomoci zahájit tajný proces. Soudcem kauzy byl určen dominikán, kardinál od sv. Sixta, Giovanni Casanova († 1436), který listem z 24. listopadu 1431 povolal Bernardina do Říma.

Světcoví přátelé byli vystrašeni, zvláště kvůli tajnostem a přísnosti, jež proces doprovázely. Rozhodli se proto intervenovat a zaslali list ze 17. prosince 1431, jehož adresátem byl Guidoccio di Giunta, jejich vyslanec u papežského stolce kvůli problémům s raziemi církevního státu na území Sienské republiky. Žádali, aby předvolání Bernardina do Říma bylo odvoláno, nebo alespoň odloženo. 28. prosince představení města napsali další list Guidocciovi, který měl požádat, aby bylo povolání Bernardina zrušeno nebo alespoň odloženo do Velikonoc 1432, kdy měl Bernardin ukončit své kázání v Sieně.

Rychle se vyvíjející nebezpečnou situaci ukončila rázně bula Evžena IV. *Apostolicae Sedis* ze 7. ledna 1432, která znamenala vítězství pro Bernardina. Sám papež v ní uvádí velmi závažnou skutečnost, že totiž proces byl zahájen bez jeho vědomí a vůle („*sine scitu et voluntate Nostra*“). Část listu, který odvolává Bernardinovo předvolání do Říma a ruší vše, co bylo proti němu v této věci podniknuto, je spíše chvalořečí na něj. Bargellini k tomu píše:

„Pokud jde o Bernardina, bylo dobře, že nešel do Říma. Jeho skromnost by byla vystavena obtížné zkoušce, protože papežská bula obsahovala chvály, které papežové prokazují svatým, ale po smrti. A Bernardin měl něco málo přes padesát let.“

Tak proběhl v hrubých obrysech druhý proces. Mnoho podrobností zůstalo neznámých. Tím většina nepřijemností pro Bernardina v tomto ohledu skončila, i když některé dozvuky najdeme i později.

II.17 30. léta do Basilejského sněmu

Na podzim 1432 Bernardin opustil Sienu a vydal se do Lombardie, kde v městě Como pobýval v konventu minoritů S. Francesco. Poté se vrátil do Toskánska, kam mezitím směřoval císař Zikmund na své cestě na korunovaci do Říma. Někteří lidé Bernardina před Zikmundem očernili s tím, že výhrady, které měl papež ke korunovaci, zapříčinil právě Bernardin nebo že dokonce císaře veřejně obvinil z hereze. Bernardin tedy využil císařova pobytu v Sieně, a požádal o audienci. Byl nejenže rehabilitován, ale císař si ho oblíbil, takže se pak pravidelně účastnil jeho mší a kázání a přál si s ním často hovořit. Bernardin nakonec císaře doprovázel do Říma na korunovaci, která proběhla 31. května. Času ve Věčném městě využil i ke kázáním a při jedné cestě na kázání narazil na mrzáka, kterému ve jménu Ježíš

¹⁸ V české historii většinou neoblíbená postava. Hus ho nazývá v souvislosti se svou předchozí exkomunikací „instigatorem, aemulum et adversarium meum“. Jeroným mu údajně při svém procesu neřikal jinak než „osel“ a „pes“.

navrátil zdraví. V červenci 1434 se v S. Spirito (Florence) usmířil se svým protivníkem Andrea Bigliou.

Roku 1437 měl v Miláně postní cyklus v kostele S. Ambrogio a zdejší pobyt byl poznamenán veřejnou polemikou s magistrem Amedeem de Landis (1437-1441). Amedeo de Landis byl *magister abaci* (mistr početních tabulek) původem z Lodi, od roku 1426 milánský občan. Kromě své pedagogické činnosti byl úzce vázán na observantský konvent milánských františkánů S. Maria degli Angeli. Přiměl mnohé ze svých studentů, aby do něj vstoupili, a zároveň se jim stal duchovním vůdcem. Pro tyto své ambice a pro přehnanou „famiárnost s posvátnými tématy“ ho Bernardin obvinil z hereze. Události vyústily do dvou procesů s protichůdným výsledkem. Roku 1437 byl de Landis odsouzen, jelikož se však těšil podpoře vévody, místní církve i intelektuálních kruhů, za tři roky poté byl rehabilitován. Humanista Giuseppe Brivio, milánský kanovník a apoštolský delegát, totiž v roce 1441 na žádost Amedea znovu proces otevřel a odvolal se k papeži, který dal milánskému mistru za pravdu.

První polovinu roku 1438 se zdržoval v Lombardii. V městě Ferrara kázal za doby moru, který ohrožoval i koncil, který byl přesunut do Florencie. Sám Bernardin píše v sermonu *Seraphim* o velmi úspěšném kázání o jménu Ježíš:

„Když jsem v době panujícího moru kázal ve Ferrare o jménu Ježíš, byli zapáleni k takové víře v ono jméno a (tak) zbožní, že si téměř celý ferrarský lid skrze jméno Ježíš, které umísťovali po všech domech jako pomoc a lék na morovou nemoc, zasloužil, aby onen mor přestal, i když podle přirozeného rozumu by měl nabýt spíše na intenzitě. A zhruba od té chvíle zmizely podezřelé příčiny té nemoci.“

II.18 Poslední roky života, smrt, svatořečení (1438-1450)

Na Basilejském koncilu byl Bernardin opět obviněn z hereze. Otázku kolem jména Ježíš zřejmě nastolil i jiný augustinián-eremita, jakýsi bratr Bartolomeo. Bernardin se měl osobně dostavit na koncil. Jisté je, že o Bernardinově monogramu koncil jednal na zasedání v sobotu 15. března 1438. O průběhu se informace liší. Podle některých Bartolomeo navrhl, aby koncil prozkoumal jakousi Bernardinovu knihu, což předsedající kardinál z Arles zavrhl. Pravděpodobnější je, že Bernardina bránil listem milánský vévoda, který obeznámil podrobně koncilní otce s předchozími dvěma procesy a dosáhl toho, že od dalších kroků upustili.

22. července Bernardina generální ministr řádu Guglielmo da Casale jmenoval generálním vikářem pro observanty v Itálii. Na příkaz Evžena IV. byl 8. června 1439 ve Florencii kvůli dohodě o unii mezi řeckou a latinskou církví. V roce 1440 měl postní kázání ve Florencii na náměstí u Dómu. V červenci se zřekl úřadu vikáře observance, ale Evžen IV. ho v jeho úřadě potvrdil, i když mu dovolil vybrat si zástupce, kterým se stal Jan Kapistrán. Roku 1441 se v Cortoně setkal s Albertem ze Sarteana, který se vrátil z misí na Východě. Vydal se s ním do Florencie, kde dosáhl usmíření mezi sienskými měšťany a papežem. V červenci 1442 se Bernardin zřekl úřadu vikáře observance ve prospěch Alberta ze Sarteana.

Roku 1443 mimo jiné přišel do Padovy, kde měl postní cyklus, zapsaný v latině. 9. června se zde zúčastnil složité generální kapituly, při níž došlo k evidentnímu rozštěpení (i právnímu) mezi větví konventuálů a observantů, když kapitula odmítla papežského kandidáta observanta Alberta ze Sarteana, který kapitule předsedal, a zvolila konventuála Antonia Rusconiho

z Coma. Později se Bernardin v Benátkách podrobil léčbě lékařů Bartolomea da Montagnana a Pietra Tommasiho. Na podzim se vrátil do Sieny. Asi tehdy se odehrála tato situace:

„Když přišel do Sieny, osla, na kterého byl někdy v únavě zvyklý vystoupit a který nosil jeho knihy, zbavily srsti ženy, jež chtěly mít od Bernardina něco na památku.“

Někdy v roce 1443 kázal také 14 dní znovu ve Vicenze, kde měl velký ohlas. O několik desetiletí později Bernardin z Feltre v jedné promluvě postního cyklu v Pavii připomněl kázání Bernardina Sienského ve Vicenze za moru (uvádí ovšem mylný údaj roku). Šlo o palčivý problém lichvy, kterou pak observantští kazatelé často spojovali s morovým trestem:

„(...) svatý Bernardin vystoupil roku 1444 ve Vicenze, když byl velký mor, a řekl: »Rozhodněte se. Na mou kleriku složte lichvy, a mor přestane,« a tak se stalo, až do roku 1488. Jeden (člověk) totiž tehdy odstranil stůl k lichvám, a mor odešel; a (předtím) nijak nemohl přestat, ani sliby, ani modlitbami, ani jiným způsobem.“

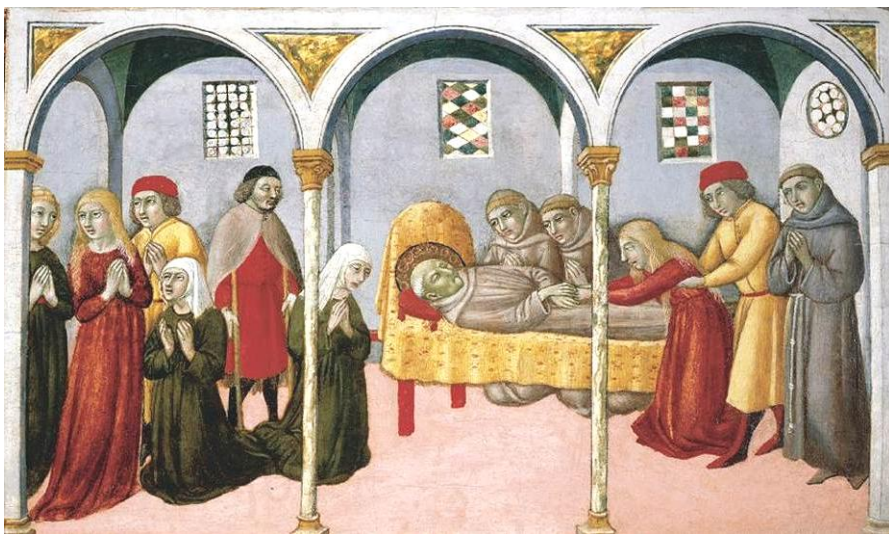
V roce 1444 měl Bernardin postní cyklus kázání ve městě Massa Marittima, v kostele S. Francesco. Jsou to jediná dostatečně doložená kázání v jeho rodném městě, i když se dá předpokládat, že tam kázal i dříve. Zřejmě při této příležitosti zde otvírá konvent pro observanty. Cyklus je proslaven zázračným uzdravením malomocného, který prosil o ponožky.

29. dubna se vydává do Království na pozvání nového vikáře observance Jana Kapistrána. Cestou se setkává s Jakubem z Marky na ostrově jezera Trasimeno. Vysílen se na nosítkách dostává do Aquily, kde umírá 20. května v konventu S. Francesco.

Během svého života přijal do františkánské observance přes 7000 bratří, v Itálii založil nebo reformoval kolem 300 konventů Menších bratří, 200 konventů klarisek.

Rok 1450 je slavným časem jeho kanonizace. Papež Mikuláš V. ho v Římě kanonizuje při nebývalé kanonizační slavnosti 24. května 1450. Bernardin z Aquily, který byl na slavnosti přítomen a popsál z ní své zážitky, píše:

„Myslím, že stěží jsem měl za celý čas svého života úzkostnější den. Vstoupili jsme do kostela, ale potom jsme nebyli schopni vyjít, jak byl kostel sv. Petra plný: Italové, Francouzi, Katalánci, Španělé, Uhrové a Burgundané, světský lid i bratři, mniši a poustevníci a všelijaký druh lidí, byli jsme smícháni a tak těsně spojeni, že se nikdo nemohl sám pohnout, ale všichni jsme se hýbali tu níž, tu výš, takže jsme již pro únavu mysleli, že vypustíme ducha. Skutečně všechny příbytky a prostranství před kostelem sv. Petra byly tak plné, že prosné zrno hosené nad lidi stěží mohlo padnout na zem.“

Bazilika sv. Bernardina v Aquile, kde je pohřben.